

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jazyková stránka a kompoziční výstavba závěrečné řeči prokurátora Josefa
Urválka v procesu protistátního spikleneckého centra
Linguistic and compositional construction of the closing speech of prosecutor
Josef Urválek in the trial of the anti-state conspiracy centre

Martin Klimsza

Vedoucí práce: prof. PhDr. Martina Šmejkalová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B ČJ-D

2024

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Jazyková stránka a kompoziční výstavba závěrečné řeči prokurátora Josefa Urválka v procesu protistátního spikleneckého centra potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 24. 5. 2024

Na tomto místě bych rád poděkoval prof. PhDr. Martině Šmejkalové, Ph.D., za vstřícné a empatické vedení bakalářské práce a za všechny cenné rady a připomínky, které mi v průběhu psaní poskytla. Dále bych rád poděkoval všem svým blízkým, kteří mě nepřestali podporovat.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce je jazykovým rozbohem závěrečné řeči prokurátora Josefa Urválka v procesu protistátního spikleneckého centra, s přihlédnutím zejména k použitým jazykovým prostředkům, které podporují persvazivní funkci textu. Teoretická část představuje příznakové jazykové prostředky, které prokurátor Josef Urválek používá ve své závěrečné řeči. Dále se v této části věnujeme pojmu persvaze. Jazykové prostředky jsou zasazené do kontextu doby, kdy vznikla uváděná závěrečná řeč. V praktické části jsou podrobně rozebírány jazykové prostředky sloužící k persvazivní, až propagandistické úloze závěrečné řeči. Cílem práce je zjistit, jakým způsobem a jakými jazykovými prostředky dosahuje prokurátor Josef Urválek svého cíle, tudíž obeznámit posluchače a obyvatele Československé republiky o vině odsouzených a přesvědčit je o tom, že vše, co bylo řečeno během soudního líčení bylo pravdivé a jediným správným řešením je odsouzení obviněných za jejich činy.

KLÍČOVÁ SLOVA

Jazyková analýza, persvaze, závěrečná řeč, propaganda, kompozice

ABSTRACT

This bachelor thesis is a linguistic analysis of the final speech of the prosecutor Josef Urválek in the trial of the anti-state conspiracy centre, taking into account in particular the linguistic devices used to support the persuasive function of the text. The theoretical part presents the symptomatic linguistic devices used by prosecutor Josef Urválek in his closing speech. Next, this section discusses the notion of persuasion. The linguistic devices are set in the context of the time when the final speech was written. In the practical part, the linguistic means used for the persuasive, even propagandistic role of the final speech are discussed in detail. The aim of the thesis is to find out how and by what linguistic means the prosecutor Josef Urválek achieves his goal, i.e. to inform the audience and the population of the Czechoslovak Republic about the guilt of the convicts and to convince them that everything that was said during the trial was true and the only correct solution is to convict the convicts for their actions.

KEYWORDS

Linguistic analysis, persuasion, final speech, propaganda, composition

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Josef Urválek	7
2.1	Život Josefa Urválka.....	7
2.2	Mezinárodní situace před procesem a seznam obviněných.....	8
3	Teoretická část	11
3.1	Kompozice.....	11
3.2	Persvaze	14
3.3	Manipulace	15
3.4	Propaganda	16
3.5	Charakteristika jazykových prostředků z hlediska diachronního (současnost a 2. čtvrtina 20. století).....	17
3.5.1	Hlásková rovina	17
3.5.2	Morfologická rovina	19
3.5.3	Lexikální rovina.....	23
3.5.4	Syntaktická rovina	25
4	Praktická část	27
4.1	Metodologie.....	27
4.1.1	Téma	28
4.1.2	Hlásková rovina	28
4.1.3	Morfologická rovina	28
4.1.4	Lexikální rovina.....	30
4.1.5	Syntaktická rovina	39
4.1.6	Kompoziční výstavba	53
5	Závěr	55
6	Seznam použitých informačních zdrojů.....	57
6.1	Prameny	57
6.2	Literatura	57
6.3	Elektronické zdroje.....	59

1 Úvod

V této bakalářské práci se pokusíme analyzovat závěrečnou řeč prokurátora Josefa Urválka, která zazněla během procesu protistátního spikleneckého centra, konkrétně během sedmého dne tohoto soudního líčení. Čerpáme ze záznamu, který je ve zvukové podobě v archivu Českého rozhlasu. Pro analýzu tohoto projevu jsme využili přepisu zvukové podoby do podoby tištěné.

V práci se budeme věnovat jazykovým prostředkům z jednotlivých jazykových rovin a také kompoziční výstavbě, které mluvčí v této závěrečné řeči využil a které mu pomohly docílit jeho cíle. Nesmíme zde opomenout historické události, o které se Josef Urválek ve svém projevu opírá a které jsou bezpochyby důležité k pochopení kontextu celého procesu. Cílem naší práce je však se věnovat jazykovým prostředkům užitých v závěrečné řeči, proto se těchto historických události dotkneme pouze povrchově a nebudeme je více rozebírat. Těmito historickými událostmi máme na mysli Slovenské národní povstání, druhou světovou válku, Marshallův plán, roztržka lidově demokratických států s Jugoslávií, vzniku státu Izrael či válkou v Koreji.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V úvodu se pokusíme nastínit život prokurátora Urválka a momenty, které mohly vést k tomu, jakou měl dikci. Také se pokusíme uvést fragmenty, které vedly k tomu, že se právě Josef Urválek stal hlavním prokurátorem v procesu protistátního spikleneckého centra. Dále se budeme snažit uvést jazykové prostředky z jednotlivých jazykových rovin, které se v proslovu objevují a mají za cíl zesílit persvazivní funkci proslovu. V závěru práce zmíníme jazykové prostředky a figury, které autor používá k vytvoření kompoziční výstavby.

2 Josef Urválek

V této části práce se budeme snažit uvést body z kariéry Josefa Urválka, které ho dovedly až k tomu, že se stal hlavním prokurátorem v procesu protistátního spikleneckého centra. Dále v této části nastíníme historické události, které vedly k jeho motivaci a jednání. Důležité pro nás také bude zmínit okolnosti a události, kterých se dotýká ve svém projevu. V neposlední řadě se zmíníme o celém procesu a uvedeme obžalované postavy a výsledek tohoto procesu.

2.1 Život Josefa Urválka

Josef Urválek se narodil 28. dubna 1910 v Českých Budějovicích a zemřel 29. listopadu 1979. V době, kdy byl hlavním prokurátorem v onom procesu, mu bylo čtyřicet dva let.¹ V Českých Budějovicích vystudoval reálné gymnázium a následně začal studovat na pražské Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Zde strávil pět let, konkrétně zde působil mezi lety 1929 až 1934. Ve zmíněném roce 1934 dokončil studium na Právnické fakultě s titulem JUDr.²

Svou politickou kariéru započal v Československé sociálně demokratické straně dělnické, jejímž členem byl v letech 1930 až 1938. Po skončení druhé světové války se již stává členem KSČ, kde v počátcích byl členem výboru základní organizace KSČ v Českých Budějovicích.³

Za počátek jeho kariéry ve státní službě můžeme považovat rok 1935, kdy se stal soudcovským čekatelem na Krajském soudu v Českých Budějovicích. Během druhé světové války působí na státním zastupitelstvím ve Vodňanech, kde působí do roku 1944. V tomto roce se stává totálně nasazeným a stává se dělníkem ve smaltovnách. Po ukončení války se opět dostává na státní zastupitelstvo, tentokrát již v Českých Budějovicích. V letech 1946 až 1947 plní funkci náměstka národního prokurátora v Praze. V roce 1948 se stává krajským prokurátorem a mezi lety 1950 až 1952 zastupuje obžalobu na Státním soudu v Praze.

---

¹ ZÍTEK, Adam a Jaroslav PAŽOUT. Lexikon nejvyšších představitelů československé justice a prokuratury v letech 1948-1989. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019, s. 291

² Tamtéž, s. 291

³ Tamtéž, s. 291

Z tohoto výčtu můžeme pochopit, že k roli hlavního prokurátora v procesu protistátního spikleneckého centra měl dobré dispozice. Čerpal ze svých zkušeností, které nabral během předchozích let.⁴

Objevil se i u dalších významných politických procesů, kdy se nejprve ve funkci veřejného žalobce objevil v procesu s Radolou Gajdou. Prokurátorem byl u známějších politických procesů, kde za nejvýznamnější můžeme považovat např. proces s Miladou Horákovou a spol., Williamem N. Oatisem či s představiteli církevní hierarchie. Po těchto procesech byl jedním z kandidátů na funkci náměstka generálního prokurátora.⁵

2.2 Mezinárodní situace před procesem a seznam obviněných

Proces protistátního spikleneckého centra probíhal mezi 20. a 27. listopadem 1952. My se však musíme vrátit zpět v čase a uvědomit si události, které vedly k uskutečnění tohoto politického procesu. Jak zmiňuje ve své publikaci Jan Chadima, na proces měly vliv mezinárodní situace.⁶ Po únoru 1948, kdy hlavní úlohu ve státě měla KSČ, stoupl význam Sovětského svazu na politickou situaci v Československu. Proto události, které se týkaly výhradně Sovětského svazu, tak se také týkaly Československa. Po roztržce s Titovou Jugoslávií se hledali viníci ve strukturách komunistických stran v celém východním bloku.⁷ Faktorem dalším byl případ Noela Fielda, který měl sloužit jako ústřední bod k vykonstruovaným procesům v zemích východního bloku.⁸ Nejzásadnějším případem v těchto procesech byla postava L. Rájka v Maďarsku.⁹ Maďarští představitelé komunistické strany po tomto procesu začali tvrdit, že případ L. Rájka má kořeny právě v Československu. Z toho důvodu začala v Komunistické straně Československa očista a měli se najít protivníci a „agenti imperialismu.“ V dalších státech východního bloku se obžalovanými stali Koči Dzodze v Albánii,¹⁰ Trajčo Kostov v Bulharsku,¹¹ Petraska v Rumunsku a Gomulka

---

⁴ Tamtéž, s. 292

⁵ Tamtéž, s. 293

⁶ CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. V Praze: Vyšehrad, 2022, s. 301

⁷ KAPLAN, Karel. *Mám, co jsem si zasloužil: zpráva o zavraždění Rudolfa Slánského a spol.* 2. vydání (1. vydání nakladatelství Kniha Zlin). Praha: Kniha Zlin, 2022. Hot history, s. 22

⁸ CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. V Praze: Vyšehrad, 2022, s. 301

⁹ Tamtéž, s. 304

¹⁰ Tamtéž, s. 304

¹¹ Tamtéž, s. 304

v Polsku, u něhož však k procesu nedošlo a byl propuštěn na svobodu.¹² V Československu se hlavním obžalovaným stal Rudolf Slánský i přesto, že v počátku nebyl mezi obviněnými. Další událostí, která měla vliv na proces, byla snaha Sovětského svazu na zesílení svého vlivu v arabském světě. Zlom přišel tehdy, kdy vznikl samostatný stát Izrael, který se rozhodlo nejít cestou se Sovětským svazem.¹³ To vyvrcholilo ve vlnu antisemitismu v Sovětském svazu. Vojenská pomoc státu Izrael byla organizována z československé části především Fishlem, Geminderem a Reicinem, pozdějšími odsouzenými v tomto procesu.¹⁴ Tato událost měla vliv i na to, že jedenáct ze čtrnácti obžalovaných bylo židovského původu.

Prvním zatčeným se stal Evžen Löbl (náměstek ministra zahraničního obchodu), který byl zatčen 28. listopadu 1949.¹⁵ Po něm následoval Otto Šling (vedoucí tajemník krajského výboru KSČ v Brně),¹⁶ dále Vladimír Clementis (ministr zahraničních věcí),¹⁷ Artur London (náměstek ministra zahraničních věcí),¹⁸ Bedřich Reicin (náměstek ministra národní obrany),¹⁹ Karel Šváb (náměstek ministra národní bezpečnosti),²⁰ Vavro Hajdů (náměstek ministra zahraničních věcí),²¹ Otto Fischl (náměstek ministra financí),²² Bedřich Geminder (vedoucí mez. odd. sekretariátu ÚV KSČ),²³ Rudolf Margolius (náměstek ministra zahraničního obchodu),²⁴ Ludvík Frejka (přednosta národohospodářského odboru KPR),²⁵ Josef Frank (zástupce generálního tajemníku ÚV KSČ),²⁶ André Simone (redaktor Rudého

---

¹² KAPLAN, Karel. *Mám, co jsem si zasloužil: zpráva o zavraždění Rudolfa Slánského a spol.* 2. vydání (1. vydání nakladatelství Kniha Zlin). Praha: Kniha Zlin, 2022. Hot history, s. 27

¹³ CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. V Praze: Vyšehrad, 2022, s. 305

¹⁴ Tamtéž, s. 306

¹⁵ Tamtéž, s. 307

¹⁶ Tamtéž, s. 309

¹⁷ Tamtéž, s. 310

¹⁸ Tamtéž, s. 312

¹⁹ Tamtéž, s. 317

²⁰ Tamtéž, s. 318

²¹ Tamtéž, s. 319

²² Tamtéž, s. 321

²³ Tamtéž, s. 337

²⁴ Tamtéž, s. 338

²⁵ Tamtéž, s. 342

²⁶ Tamtéž, s. 343

práva),²⁷ a Rudolf Slánský (generální tajemník ÚV KSČ).²⁸ U uvedených odsouzených jsou uvedeny funkce, které zastávali před zatčením či dříve. Z těchto čtrnácti obžalovaných bylo jedenáct odsouzeno k trestu smrti a tři k doživotí.²⁹

---

²⁷ Tamtéž, s. 342

²⁸ KAPLAN, Karel. *Mám, co jsem si zasloužil: zpráva o zavraždění Rudolfa Slánského a spol.* 2. vydání (1. vydání nakladatelství Kniha Zlin). Praha: Kniha Zlin, 2022. Hot history, s. 200

²⁹ Tamtéž, s. 316

3 Teoretická část

V teoretické části této práce nejprve představíme metodologii. Poté se budeme věnovat definicím pojmů persvaze, manipulace a propaganda. Následně uvedeme jazykové prostředky z hláskové, morfologické, lexikální a syntaktické roviny, které mají tendenci posilovat persvazivní funkci závěrečné řeči prokurátora Josefa Urválka. Zohledníme přitom to, že od doby, kdy byla závěrečná řeč pronesena, uběhlo více než 70 let.

3.1 Kompozice

Termín kompozice pochází z latinského *composito*, což znamená složení či sestavení. Tento termín je velmi široce užíván v teorii literatury, stylistice nebo textové lingvistiky, existují však nemalé rozdíly v tom, co různí autoři a vědecké školy zahrnují do sféry její působnosti; v jeho pozadí je představa intencionality textu.³⁰ Ve stylistice označujeme základní výstavbu textu termínem kompozice. Rozumíme jí v procesu tvorby jazykového projevu uspořádání všech jeho složek do celku, které se ve svém výsledku jeví jako jeho uspořádanost, vnitřní řád.³¹ To potvrzuje i ve své publikaci Petr Mareš, kde uvádí, že kompozice textu je složení textu z dílčích součástí (komponentů), uspořádání složek textu ve vnitřně propojený celek.³²

Jiří Kraus zmiňuje, že syntaktická a kompoziční výstavba textu se vyznačuje užíváním výrazů vyjadřujících věcné členění textu (shrňme si, závěrem ještě připomenou apod.). Dále zmiňuje, že výběr slov se podřizuje potřebám obecné srozumitelnosti a apelativnosti, výlučnější termíny bývají doprovázeny synonymem nebo opisem.³³

Toto popisuje i ve své publikaci Čechová, která se vyjadřuje k neporozumění výpovědi. Původce neporozumění i nedorozumění může být nejen příjemce, nýbrž i produktor.

---

³⁰ Petr Mareš (2017): KOMPOZICE TEXTU. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny

³¹ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 107

³² Petr Mareš (2017): KOMPOZICE TEXTU. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

³³ Jiří Kraus (2017): ŘEČNICKÝ STYL. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny

Neporozumění a nedorozumění může mít tedy kořen i ve zkratkovitém a málo soudržném vyjadřování.³⁴ Z tohoto důvodu se autoři mluvených projevů zkratkovitému vyjadřování vyhýbají. A taktéž dodává, že častěji, než v psaných projevech nacházíme opakované vyjadřování téhož obsahu.³⁵ Kompozice mluveného projevu je zapotřebí k tomu, aby byl přednes úspěšný. Jen výrazný přednes s promyšleným frázováním, s přehlednou kompozicí a realizovaným zřetelem k pragmatickým složkám probíhající komunikace může být úspěšný.³⁶

Text jako výsledek procesu invenčního, kompozičního a stylizačního je rozčleněn po linii horizontální a vertikální. Čechová však poznamenává, že toto členění je významné v textech jakkoli připravených i spontánních, ale o skutečném členění je těžko mluvit.³⁷ V mluvených veřejných projevech bývá na počátku oslovení a úvod je náznakem obsahu.³⁸ Horizontální odstupňování projevu má podobnou stavbu jako komunikát psaný; úvod slouží především k navázání kontaktu přednášejícího s posluchači, závěr často shrnuje přínos projevu.³⁹ Petr Mareš se dále opírá o publikaci Bečky, ve které autor uvádí, že elementární prvky jsou větné celky, které se spojují do větných linií, přičemž se uplatňuje mezivětné navazování vyjádřené gramatickými prostředky, lexikálními prostředky nebo jen obsahovou souvislostí.⁴⁰ Dříve se spíše kompozicí, s důrazem na umělecké texty, zabývala teorie literatury. Výjimkou byl právě Bečka, který sledoval i vyjadřování větných souvislostí, postupný rozvoj textu a jeho celkovou kompozici.⁴¹

Hausenblas zdůrazňuje, že i když se o kompozici textu hovoří především v souvislosti s tematickou výstavbou textu, měli bychom zacházet z existence společných principů ve všech jeho rovinách a aplikovat pojem kompozice textu i na užití jazykových prostředků; ty

---

³⁴ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 351

³⁵ Tamtéž, s. 351

³⁶ Tamtéž, s. 91

³⁷ Tamtéž, 119

³⁸ Tamtéž, s. 119

³⁹ Tamtéž, s. 214

⁴⁰ Petr Mareš (2017): KOMPOZICE TEXTU. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

⁴¹ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 107

jsou pak uspořádány podle zásad „kompozice gramatické“, tj. syntaxe, i kompozice mimogramatické.⁴²

Ke kompozici textu v mluveném projevu pomáhá také intertextovost. Vertikálním členěním textu rozumíme způsoby vyjádření odrážející hierarchii jednotlivých informací a jejich vzájemné vztahy, které se děje na ploše celého textu a může jej i přesahovat díky intertextovosti.⁴³ Intertextovost si dále ukážeme na příkladech v praktické části této práce.

V další části této práce se budeme zabývat persvazí, která též souvisí s kompozicí. Prostředky persvazivního působení nalzáme nejen mezi jazykovými výrazovými prostředky, při stylizaci (formulaci), ale i při kompozici textů.⁴⁴ K vyjádření emocionality může taky sloužit kompoziční stavby, např. opakování.⁴⁵

Čechová dále zmiňuje, že v ligvostylistice, která se věnuje deskripci stylu a studiu jeho účinku, jsou analyzovány jednotlivé jazykové projevy z hlediska jejich kompozice a stylizace.⁴⁶ Taktéž se zmiňuje o tom, že kompozicí a výstavbou textu se zabýval již Josef Jungmann.⁴⁷ Studium kompozice vždy sledovalo jak tematickou výstavbu, tak její jazykové vyjádření, do popředí však ve stylistice vystupovala vyjadřovací složka.⁴⁸

Kompozice je také důležitá z hlediska funkce komunikátu, jak to popisuje Čechová. Funkce komunikátu ovlivňuje nejen základní vlastnosti textu, jimiž jsou u odborného vyjadřování přesnost, míra odbornosti, objektivita informace, výstižnost, jednoznačnost, obsahová úplnost sdělení..., ale odlišnosti se promítají i do výstavby odborného textu, do kompozice.⁴⁹

I přesto, že byla závěrečná řeč prokurátora Josefa Urválka pod vlivem vyšetřovatelů StB a poradců ze Sovětského svazu a kontrolována a tak, aby byla podle obrazu sovětských

---

⁴² Petr Mareš (2017): KOMPOZICE TEXTU. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

⁴³ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 120

⁴⁴ Tamtéž, s. 245

⁴⁵ Tamtéž, s. 200

⁴⁶ Tamtéž, s. 21

⁴⁷ Tamtéž, s. 27

⁴⁸ Tamtéž, s. 108

⁴⁹ Tamtéž, s. 80

poradců,⁵⁰ mohly mít subjektivní stylotvorné faktory vliv na její podobu. Mezi subjektivní stylotvorné faktory můžeme zařadit intelektuální a rozumovou vyspělost autora, znalost kódu komunikace a zkušenosti autora. Čechová to popisuje tak, že výsledkem působení subjektivních faktorů za současně probíhajícího působení faktorů objektivních jsou individuální rozdíly ve stylizaci a kompozici textu a v celkovém stylu autora.⁵¹

3.2 Persvaze

V tomto oddílu nejprve definujeme pojem persvaze a následně ho srovnáváme s pojmy manipulace a propaganda z důvodu jeho povahy. Termín persvaze, odvozený z latinského *persuadere* – přemlouvat, *persuasio* – přesvědčení, víra, názor, definuje Szymanek⁵² jako vědomé užití znaků a symbolů, zvláště psaného a mluveného slova, obrazu atd., s cílem ovlivnit něčí přesvědčení, postoje a rozhodnutí: dosáhnout přijetí nebo aspoň přízně k nabízeným názorům, způsobům jednání, rozhodnutím ovlivňovanou osobou.⁵³ Persvaze může být podobná slovům jako obracení nebo přemlouvání, jejím cíle je ovlivnit adresáta, nikoli obhájit určité názory.⁵⁴

Jaklová ve své publikaci rozšiřuje pojem persvaze, zahrnující nejen funkci přesvědčování a ovlivňování, ale také získávání, vybízení, hodnocení a uvědomování. Cílem persvaze je formovat adresáty a tím působit na veřejné mínění.⁵⁵

Řečové akty persvaze jsou pečlivě plánovány a mají skrytou apelativní intenci. Jazykové prostředky, zejména stylistické, jsou vybírány s důrazem na jejich efektivitu.⁵⁶

---

⁵⁰ KAPLAN, Karel a PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu. Poznávání komunistické minulosti*. Brno: Barrister & Principal, 2001, s. 124

⁵¹ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 89

⁵² SZYMANEK, Krzysztof. *Umění argumentace: terminologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003.

⁵³ Tamtéž, s. 241

⁵⁴ Tamtéž, s. 241

⁵⁵ JAKLOVÁ, Alena. *Persvaze a její prostředky v současných žurnalistických textech*. Naše řeč [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2002, 85(4), s. 169

⁵⁶ JÍLKOVÁ, Hana. *Persvazivní metody v reklamním textu*. In: *Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích: sborník textů z mezinárodní vědecké konference, Ostrava 13.–15.9.2005*, Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005, s. 113

Srpová připomíná, že pro hlubší porozumění tomuto fenoménu je třeba nahlédnout i do jeho historie. Persvaze hrála důležitou roli již v antickém Řecku a byla základem rétoriky a didaktiky. I když rétorika byla hlavním nástrojem demokracie, byla již tehdy zneužívána k manipulaci.⁵⁷

Nicméně, tato přesvědčovací a persvazivní funkce je latentně přítomna ve všech komunikátech.⁵⁸

Nový encyklopedický slovník češtiny definuje tzv. persvazivní funkční styly, jejichž přesvědčovací a získávací funkce převyšuje funkci informační. Mezi persvazivní styly patří publicistický a rétorický styl.⁵⁹

V politickém diskurzu se persvaze realizuje především pomocí masmédií.⁶⁰

3.3 Manipulace

Vymezení jasných hranic mezi pojmy persvaze a manipulace je často obtížné, a tak není výjimkou ani názor, že mezi nimi není žádný rozdíl.⁶¹ Tento názor sdílí i Bartošek, který ve svém textu uvádí, že zkoumat téma přesvědčování a manipulace v masových médiích, zejména v tiskových, je náročné a dosáhnout při něm trvaleji platných poznatků je prakticky nemožné.⁶²

---

⁵⁷ SRPOVÁ, Hana. Manipulace a persvaze – janusovské dilema. In: *Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích: sborník textů z mezinárodní vědecké konference, Ostrava 13.–15.9.2005*, Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005, s. 201

⁵⁸ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 284

⁵⁹ KRČMOVÁ, Marie. Funkční styl. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a Jana PLESKALOVÁ (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: 2017

⁶⁰ BARTOŠEK, Jaroslav. Nosiče persvazivního sdělení v politickém diskurzu. In: *Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích: sborník textů z mezinárodní vědecké konference, Ostrava 13.–15.9.2005*, Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005, s. 22

⁶¹ JENČA, Imrich. Persvazivne postupy v žurnalistických komunikátoch a ich frekvencia v masových médiách. In: *Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích: sborník textů z mezinárodní vědecké konference, Ostrava 13.–15.9.2005*, Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005, s. 107

⁶² BARTOŠEK, Jaroslav. Přesvědčování a manipulace v politické žurnalistice. In: SRPOVÁ, Hana et al. *Od informace k reklamě*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2007, s. 52

Persvazivní působení a manipulace se ve svých základních rysech, které zahrnují vědomý záměr ovlivnit postoj adresáta a které se odehrávají v lidské komunikaci, neliší.⁶³ Nelze je rozlišit ani na základě specifických prostředků, protože jsou obvykle shodné.⁶⁴ Nicméně, manipulace může využívat také lži, úmyslně nepravdivých informací, nebo naopak může určitá fakta zamlčovat.⁶⁵ Srpová pak navrhuje rozlišovat mezi oběma pojmy podle toho, zda má z této změny prospěch zdroj manipulace a persvaze, nebo adresát.⁶⁶

3.4 Propaganda

Termín propaganda pochází z latinského slova propagare, což znamená rozmnožovat nebo vštěpovat. Tento termín se poprvé objevil v 17. století v názvu církevní organizace Sacra Congregatio de Propaganda Fide, která měla za úkol šířit katolickou víru mezi pohanskými národy. Ve 20. století získal tento termín pejorativní význam kvůli spojení s politickou propagandou totalitních států a metodami psychologické války, které využívaly hlavní politické mocnosti během obou světových válek.⁶⁷

V 20. letech 20. století nacisté hojně používali termín propaganda ve spojení s institucionalizovaným šířením své ideologie. Významnou roli v tom sehrál Joseph Goebbels, říšský ministr propagandy.⁶⁸ Propaganda se chápe jako více či méně systematické a plánované činy prováděné politickými, společenskými a jinými organizacemi za účelem formování názorů, nálad a činů určité skupiny nebo skupin lidí.⁶⁹ V užším smyslu se to provádí hlavně prostřednictvím znakových prostředků, zejména jazykových, což zahrnuje zavádění novořeči. Tyto jazykové prostředky jsou podporovány tzv. propagandou činu, do níž patří například veřejné popravy, okázalé procesy, veřejné demonstrace, teror či vojenské

---

⁶³ SRPOVÁ, Hana. Manipulace a persvaze – janusovské dilema. In: *Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích: sborník textů z mezinárodní vědecké konference, Ostrava 13.–15.9.2005*, Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005, s. 203

⁶⁴ Tamtéž, s. 200

⁶⁵ Tamtéž, s. 203

⁶⁶ Tamtéž, s. 206

⁶⁷ SZYMANEK, Krzysztof. *Umění argumentace: terminologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, s. 265

⁶⁸ SRPOVÁ, Hana. Manipulace a persvaze – janusovské dilema. In: *Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích: sborník textů z mezinárodní vědecké konference, Ostrava 13.–15.9.2005*, Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005, s. 203

⁶⁹ SZYMANEK, Krzysztof. *Umění argumentace: terminologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, s. 265

manévry. K tomu se využívá také cenzura, indoktrinace prostřednictvím vzdělávání nebo povinná účast na propagandistických schůzích.⁷⁰

Fidelius hovoří o totalitním myšlení, pro které jsou typické nejen schématické myšlenkové postupy, ale i terminologie, slovní obraty, a zvláštní významy určitých obrazů a symbolů.⁷¹ Szymanek mezi prostředky přesvědčování charakteristické pro propagandu řadí mnohonásobné opakování, zjednodušování, shodu s běžnými názory adresáta, tendenční selekci informací, komentář místo informace a princip trojího působení, kterým propaganda cílí na rozum, emoce a etické normy.⁷²

3.5 Charakteristika jazykových prostředků z hlediska diachronního (současnost a 2. čtvrtina 20. století)

Dále se zaměříme na různé jazykové prostředky, které mohou zvýšit přesvědčivost textu. Nejprve je představíme podle současných jazykových příruček a poté je porovnáme se soudobými mluvnicemi, které lépe reflektují jejich specifické rysy ve vztahu k závěrečné řeči Josefa Urválka.

3.5.1 Hlásková rovina

V této části představíme hlavní hláskové varianty, které mohou mít různé stylistické zabarvení. Zaměříme se zejména na varianty, které nesou znaky expresivity, emocionality nebo depreciativnosti. Jak bylo uvedeno v metodologii, zabýváme se hláskovými variantami ve vztahu k jejich grafickému záznamu.

Slova, která se liší vokály -é-/-í-, se v současnosti rozdělují do dvou skupin. U první skupiny došlo ke změně stylistického hodnocení a varianty s -é- jsou nyní považovány za knižní. To platí například pro slova slunéčko/sluníčko nebo zalévat/zalívat.⁷³ U druhé skupiny slov s těmito vokály je situace opačná, kde vokál -é- je považován za stylisticky

---

⁷⁰ Tamtéž, s. 265

⁷¹ FIDELIUS, Petr. *Jazyk a moc*. München: Karel Jadrný, 1983, s. 162

⁷² SZYMANEK, Krzysztof. *Umění argumentace: terminologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, s. 266-267

⁷³ JÍLEK, Viktor et al. *Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 45

neutrální, jako například ve slovech míň/méně nebo dýl/déle.⁷⁴ Tato změna, kdy se -é- zužuje na -í-, je však poměrně nová a v některých slovech dosud není přijímána.⁷⁵

Mluvnice spisovné češtiny, která vznikla v době působení Josefa Urválka na krajské prokuratuře, již reflektuje změny v úženi -é- na -í-. Za běžné, živé a stále spisovné považuje podoby s -í-, například ve slovech kolíbati a lítati. Tvary s -é-, jako kolébatí a létati, jsou často hodnoceny jako knižní. V některých slovech má však varianta s -í- stále hovorový a lidový charakter, jako například mlíko/mléko a chlív/chlív.⁷⁶ Někdy pak hrají roli významové odstíny nebo významy, kdy například kolíbka je používána ve svém původním významu, zatímco v přeneseném významu se obvykle užívá termín kolébka lidstva.⁷⁷

Další hláskové varianty zahrnují -í-/-e-, což se týká slov jako mít/mět či chtít/chtět. Varianta s -í- je považována za spisovnou, zatímco varianta s -e- je hodnocena jako nespisovná nebo oblastně moravská.⁷⁸ Konkrétní hodnocení těchto variant se nám v Mluvnici spisovné češtiny nepodařilo nalézt, avšak Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů uvádějí jako jediné možný tvar míti, chtíti. Z toho usuzujeme, že varianty mět a chtět byly rovněž hodnoceny jako nespisovné.

Podobně se v současnosti varianta s -ou- z hláskových variant -ú-/ou- posouvá k expresivitě. Ve slovech jako úcta/oucta nebo úřad/ouřad má znevažující význam nebo nese hanlivé konotace. Prefix -ú- je považován za spisovný a stylisticky neutrální.⁷⁹ Trávníček kromě varianty ou- zmiňuje také variantu aur-, přičemž obě spojuje se starším jazykem, ale za spisovný rovněž považuje prefix ú-. Varianty slov s prefixem ou-, jako například ourada,

---

⁷⁴ Tamtéž, s. 45

⁷⁵ ŠMEJKALOVÁ, Martina. Jeden jazyk – různá období (Srovnání jazykových prostředků persvaze a manipulace v médiích minulosti a současnosti). In: SCHNEIDEROVÁ, Soňa et al. Analýza mediálního textu jako předpoklad pro mediální výchovu v českém jazyce: (na příkladu případových studií). Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020, s. 26

⁷⁶ TRÁVNÍČEK, František. Mluvnice spisovné češtiny. Část 1, Hláskosloví, tvoření slov, tvarosloví. Praha: Melantrich, 1948, s. 39

⁷⁷ Tamtéž, s. 40

⁷⁸ JÍLEK, Viktor et al. Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 45

⁷⁹ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 134

jsou označovány za lidové, s výjimkou slova ouško, které je hodnoceno jako spisovné.⁸⁰ (Trávníček, 1948, str. 34).

Z hláskových variant í-/ej-, jako například ve slově strýček/strejček, se za stylově neutrální považuje varianta s í-. Nespisovné ej- bývá citově zabarvené, často s hanlivým nádechem.⁸¹ (Čechová a kol., 2008, str. 134). Trávníček rovněž považuje za spisovnou podobou s -í- a tvary slov s -ej- hodnotí jako lidové a hovorové, například ve slovech dobrý/dobrej nebo být/bejt.⁸² (Trávníček, 1948, str. 37).

Dále se zabýváme hláskovými variantami, u nichž od Procesu s protistátním spikleneckým centrem došlo ke změně v kodifikace. Jedná se především o varianty th/t a s/z v cizích slovech. Jedná se především o varianty th/t u slov thema/téma či u varianty s/z u slov diskuse/diksuze nebo president/prezident. U těchto slov je nyní možnost výběru z dvou kodifikovaných variant. Volba konkrétní varianty těchto přejatých slov také nese stylistický význam.⁸³ (Čechová a kol., 2008, str. 133).

Této rovině jsme se věnovali proto, že se v závěrečné řeči prokurátora Urválka vyskytují hláskové varianty, i když jsou použity varianty bez stylistických znaků, jak bude prokázáno v praktické části.

3.5.2 Morfologická rovina

V morfologické rovině se zaměříme jak na morfologické varianty, které mohou ovlivnit stylistickou hodnotu,⁸⁴ tak na morfologické prostředky, které mají potenciál narušit požadavky na pravdivost a neutralitu.⁸⁵ Soustředíme se především na implikaci hodnocení a

---

⁸⁰ TRÁVNÍČEK, František. Mluvnice spisovné češtiny. Část 1, Hláskosloví, tvoření slov, tvarosloví. Praha: Melantrich, 1948, s. 34

⁸¹ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 134

⁸² TRÁVNÍČEK, František. Mluvnice spisovné češtiny. Část 1, Hláskosloví, tvoření slov, tvarosloví. Praha: Melantrich, 1948, s. 34

⁸³ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 133

⁸⁴ JÍLEK, Viktor et al. Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 46

⁸⁵ Tamtéž, s. 70

prostředky, které se vymykají stylové neutralitě.⁸⁶ Naopak vynecháváme jazykové chyby, které mohou sice narušovat srozumitelnost vyjádření, ale nekorelují s úmyslem ovlivnit adresáta.

Dubletní tvary v nominativu plurálu životných maskulin, -i a -ové, jsou dnes považovány za stylisticky rovnocenné, s výjimkou případů, kdy koncovka -ové může být hodnocena jako knižní, například ve slově dárcové.⁸⁷ Koncovka -ové se také používá pro označení lidí v nadávkách, ke zvýraznění a odlišení od pojmenování zvířat, například volové, krávové či koňové.⁸⁸ Koncovka -ové se může objevit i u neosobních jmen, kde je pak hodnocena jako expresivní, například u slov typu zajíčkové či koníčkové. V jiných případech si v nominativu plurálu životných maskulin konkurují koncovky -é a -i, přičemž hovorová koncovka -i. může mít až depreciativní charakter, jako například ve dvojici demokraté/demokrati.⁸⁹

Jisté zákonitosti lze pozorovat, když substantiva rozdělíme do skupin obecná osobní jména, vlastní jména, národní jména a názvy zvířat. Výběr koncovky ovlivňuje význam konkrétního substantiva, jeho hláskové zakončení, počet slabik a expresivita, výjimečně i zvuková stránka.⁹⁰ Při volbě koncovky působí citové zabarvení a odlišnost od obvyčejného spisovného průměru. Tam, kde lze volit mezi dvojitou koncovkou, má koncovka -i někdy ráz pejorativní či lidový, zatímco koncovka -ové nebo -é buď zachovává neutrální ráz, nebo působí archaisticky, patheticky nebo mazlivě.⁹¹ To platí zejména pro jména končící na -ista, -ita, -ik, -b, -s, kde je koncovka často hodnocena jako pejorativní nebo lidová. Životná

---

⁸⁶ Tamtéž, s. 71

⁸⁷ Tamtéž, s. 46

⁸⁸ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 139

⁸⁹ JÍLEK, Viktor et al. *Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 46

⁹⁰ HALLER, Jiří. Koncovky -i, -ové, -é v nom. pl. Druhá část. Naše řeč [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 1943, 27(5), s. 97–107

⁹¹ HALLER, Jiří. Koncovky -i, -ové, -é v nom. pl. Ostatek. Naše řeč [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 1943, 27(6), s. 121–129

koncovka -ové se u neživotných maskulin v nominativu plurálu užívá při zosobnění nebo ve vyšším slohu, například u slov jazykové, smyslové nebo živlové.⁹²

U samostatně stojících životných maskulin podle vzorů pán, muž a soudce je v současnosti běžná koncovka -ovi v dativu a lokativu singuláru, na rozdíl od koncovky -i nebo -u. Například ve spojení zavolat doktorovi. Samostatně stojící maskulina měkkých typů však používají neutrální koncovku -i, zatímco koncovka -ovi je u nich expresivní, jak je patrné v případech říct otcovi nebo o mužovi a podobně. U substantiv bůh a člověk je typická koncovka -u, a koncovka -ovi je hodnocena jako expresivní nebo hovorová.⁹³ V případech, kde si mohou konkurovat sufixy -an a -ák, jako například u slov Pražan/Pražák, dnes použití sufixu -ák působí hovorově a někdy až pejorativně.⁹⁴

Mezi morfologické prostředky vyjadřující hodnocení autora patří užití genitivu, konkrétně genitiv záporný, adverbální genitiv, genitiv srovnání a genitiv vlastnosti.⁹⁵ Adverbální a záporové genitivы dnes běžně ustupují akuzativní vazbám.⁹⁶

Specifické je rovněž užití dativu. Dativ etický, posesivní a prospěchový vkládají do sdělení autorovo hodnocení výpovědi.⁹⁷ Dativ etický a prospěchový navíc vyjadřují citové zabarvení.⁹⁸

Rovněž slovesné kategorie mají potenciál narušit neutralitu sdělení. V kategorii čísla jde především o záměnu singuláru a plurálu, kde užití plurálu může sloužit jako prostředek

---

⁹² TRÁVNÍČEK, František. Mluvnice spisovné češtiny. Část 1, Hláskosloví, tvoření slov, tvarosloví. Praha: Melantrich, 1948, s. 434

⁹³ JÍLEK, Viktor et al. Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 46

⁹⁴ ČECHOVÁ, Marie a kol. Čeština – řeč a jazyk. Praha: ISV, 2000, s. 117

⁹⁵ JÍLEK, Viktor et al. Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 71

⁹⁶ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 143

⁹⁷ JÍLEK, Viktor et al. Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 75

⁹⁸ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 143

anonymizace, čímž zastírá pocit osobní odpovědnosti.⁹⁹ V kategorii slovesného rodu je za nepříznakový genus verbi považováno aktivum, kdy je agens původcem děje.¹⁰⁰ Pasivum opisné je obvykle vnímáno jako knižní, zatímco reflexivní pasivum a impersonální konstrukce mohou sloužit k dekonkretizaci či anonymizaci původce děje.¹⁰¹ Imperativy pak vnášejí apelovost.¹⁰² Různé způsoby vyjadřování nebo nevyjadřování skutečného konatele děje mohou hrát klíčovou roli při manipulaci recipientem, protože informace o tom, kdo je skutečným agentem – konatelem či nositelem děje, může být zásadní při získávání úplných a komplexních údajů.¹⁰³

Nežádoucí přítomnost hodnocení může být vyjádřena některými slovními druhy nebo jejich nadužíváním.¹⁰⁴ Částice a citoslovce mohou vnášet do textu expresivní charakter. Zájmena, a to zejména odkazovací a ukazovací, často implikují autorovo hodnocení.¹⁰⁵ Zájmeno *onen* se oproti 2. polovině 20. století používá častěji jako módní výraz, jehož použití je však mnohdy nadbytečné, jak uvádí Čechová.¹⁰⁶ Předpokládáme, že toto platilo i v době Urválkova projevu, jelikož zájmeno *onen* se v jeho závěrečné řeči nevyskytuje na rozdíl od zájmena *tento*.

V kontextu závěrečné řeči Urválka zmiňujeme konkurenci koncovek *-ti* a *-t* v infinitivech. Obě varianty jsou považovány za spisovné, což umožňuje volbu mezi tvary jako *prositi/prosít* nebo *nésti/nést*. Jak však uvidíme, tak Josef Urválek již téměř koncovku *-ti* v infinitivu neužívá.

---

⁹⁹ JÍLEK, Viktor et al. Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 76

¹⁰⁰ ČECHOVÁ, Marie a kol. Čeština – řeč a jazyk. Praha: ISV, 2000, s. 163

¹⁰¹ JÍLEK, Viktor et al. Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 77

¹⁰² Tamtéž, s. 72

¹⁰³ Tamtéž, s. 182

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 77

¹⁰⁵ ČECHOVÁ, Marie a kol. Čeština – řeč a jazyk. Praha: ISV, 2000, s. 134

¹⁰⁶ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 148

Jak uvádí Jílek, tak jsou již dnes přechodníky považovány za knižní.¹⁰⁷ Již ve 40. letech Bečka ve své práci prokázal, že jejich užívání v soudobém jazyce klesá, zejména přechodník minulý je na ústupu.¹⁰⁸

Jsme si vědomi, že některé morfologické prostředky úzce souvisí se syntaktickou rovinou. Držíme se však systému představeného v publikaci Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize, jak jsme uvedli v metodologii.

3.5.3 Lexikální rovina

Nyní se zaměříme na lexikální rovinu, především na možné porušení faktoru faktičnosti v rámci aspektu pravdivosti, což zahrnuje přesnost označení skutečnosti a absenci hodnocení. Dále se budeme věnovat aspektu informativnosti, který zúžíme na požadavek srozumitelnosti. Z faktoru nestrannosti se zaměříme na aspekt neutrality. Na úvod zdůrazňujeme, že jeden lexikální prostředek může současně narušovat více než jeden aspekt zásad informační kvality.¹⁰⁹

Naplnění kritéria přesnosti vyjádření vyžaduje volbu lexikálních jednotek přímé nominace či zástupných lexémů, které naplňují obsah pojmu a beze zbytku korelují s jednotlivými znaky pojmenovávané skutečnosti.¹¹⁰ Tato definice však nesouhlasí s obraznými pojmenováními, metaforami nebo přirovnáními.¹¹¹ Publicistika a propaganda často používají pojmenování nepřímá, obrazná, expresivní pojmenování, pojmově neurčitá a mnohoznačná, okazionalismy, původní nebo různě neformálně upravované i přejaté výrazy

---

¹⁰⁷ JÍLEK, Viktor et al. Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 73

¹⁰⁸ BEČKA, Josef V. O přechodníku v současné beletrii. Naše řeč [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 1941, 25(5/6), s. 129–150

¹⁰⁹ JÍLEK, Viktor et al. Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 103

¹¹⁰ Tamtéž, s. 105

¹¹¹ ŠMEJKALOVÁ, Martina. Jeden jazyk – různá období (Srovnání jazykových prostředků persvaze a manipulace v médiích minulosti a současnosti). In: SCHNEIDEROVÁ, Soňa et al. Analýza mediálního textu jako předpoklad pro mediální výchovu v českém jazyce: (na příkladu případových studií). Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020, s. 26

z cizích jazyků, dále citátové a módní výrazy, paronyma, klišé a výrazy z argotů a slangů.¹¹² Jak dále Bartošek uvádí, tyto prostředky snadno naplňují persvazivní funkci textu, jelikož jsou většinou elegantní a dobře se říkají i vyslovují.¹¹³ Metaforika v řečnických projevech často bývá jednodušší a průhledná, protože její pochopení je při sluchovém vnímání náročnější.¹¹⁴

Užitím hodnotících lexémů vkládá autor do sdělení své osobní názory a postoje, což může posílit persvazivní účinek. Tento efekt může být zesílen, pokud jsou hodnotící lexémy použity v aktualizačním významu nebo pokud se ve výpovědi opakují či řetězí.¹¹⁵

Aby byl naplněn aspekt neutrality, je nutné volit spisovné, nociónální a výrazově neutrální prostředky, tedy takové, které neobsahují expresivitu, citové hodnocení ani apelové, faktické, asociační či evokační příznaky.¹¹⁶ Neutrální lexém je charakterizován jako spisovný, frekventovaný, stylově a dobově nezabarvený a neexpresivní.¹¹⁷ Ostatní lexémy jsou pak považovány za příznakové.¹¹⁸ Mezi ně patří především expresiva, lexikum se stylovou konotací či časovým příznakem, polysémní jednotky užitá aktualizačně či uzuální, které jsou však sémanticky průhledné, frazeologismy a idiomy.¹¹⁹ Emocionalita se může projevat záměrnou výrazovou aktualizací, užitím formy v atypické funkci, expresivy či významovým posunem, například ironií.¹²⁰

Domníváme se, že výše uvedené lze vztahovat i k závěrečné řeči prokurátora Josefa Urválka. Chceme jen zdůraznit, že jsme si vědomi, že posuzujeme projev obsahující

---

¹¹² BARTOŠEK, Jaroslav. Přesvědčování a manipulace v politické žurnalistice. In: SRPOVÁ, Hana et al. Od informace k reklamě. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2007, s. 82

¹¹³ Tamtéž, s. 83

¹¹⁴ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 291

¹¹⁵ JÍLEK, Viktor et al. Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 109

¹¹⁶ Tamtéž, s. 125

¹¹⁷ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 170

¹¹⁸ Tamtéž, s. 170

¹¹⁹ JÍLEK, Viktor et al. Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 126

¹²⁰ ČECHOVÁ, Marie a kol. Čeština – řeč a jazyk. Praha: ISV, 2000, s. 258

propagandu a obsahuje lexémy, které v dnešní době mají jiné pojetí, jako například lid či národ. Tomu se ve svých pracích věnují např. Fidelius, Klemperer či Macura. Zároveň si uvědomujeme, že propaganda je spojována s častým opakování určitých slovních spojení, které právě frekvencí svého užití mohou nabývat podoby klišé. Takové výrazy jsou používány jako automatizované, jsou významově vágní a málo říkající.¹²¹

Lexikální rovině jsme se tímto způsobem věnovali proto, že se v projevu Josefa Urválka často objevují obrazná vyjádření a častá opakování určitých slovních spojení.

3.5.4 Syntaktická rovina

Na tomto místě představíme syntaktické prostředky, které mají potenciál narušit neutralitu a objektivitu sdělení či snížit jeho informační přínos. Klademe důraz především na záměrně užitě konstrukce, které v sobě nesou prvek autorského hodnocení.¹²²

Významnou skupinou syntaktických prostředků narušujících objektivitu a neutralitu sdělení je oblast modality.¹²³ V naší práci se zaměříme především na modalitu voluntativní s jejími základními kategoriemi nutnosti, možnosti, záměru a modalitu epistémickou. Modalitou voluntativní vyjadřuje autor, zda je děj nutný, možný nebo žádoucí. Může tedy vyjádřit různé druhy zájmu na skutečnosti.¹²⁴ Modalitou epistémickou pak mluvčí vyjadřuje různou míru jistoty.¹²⁵ Modální prostředky tak poskytují značný prostor pro ovlivňování recipienta, především pak může mluvčí do svého přednesu vnášet své postoje. Jako efektivní se pak jeví také odkaz na původce informace, případně zdroj.¹²⁶

Persvazivní funkci textu také posilují prostředky jako řečnická otázka, neukončená výpověď či motivované opakování. Tyto prostředky volně náleží řečnickému stylu a jako

---

¹²¹ ČERMÁK, František. Klišé. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a Jana PLESKALOVÁ (eds.). CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. Brno: 2017, s. 78-79

¹²² JÍLEK, Viktor et al. Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 180

¹²³ Tamtéž, s. 181

¹²⁴ ČECHOVÁ, Marie a kol. Čeština – řeč a jazyk. Praha: ISV, 2000, s. 257

¹²⁵ GREPL, Miroslav a ŠIMÍK, Radek. Epistémická modalita. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a Jana PLESKALOVÁ (eds.). CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. Brno: 2017

¹²⁶ JÍLEK, Viktor et al. Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 182

takové mají výrazná potenciál ovlivňovat, přesvědčovat a manipulovat recipienty.¹²⁷ Manipulativní ráz mají inkluzivní plurál či imperativ druhé osoby, které recipienta vtahují do společné věci.¹²⁸ Persvazivní funkce je konečně konstituujícím faktorem řečnického stylu.¹²⁹ Figury umožňují dobře hierarchizovat text, často se používá nejrůznější opakování, enumerace, paralelismus či faktografické údaje.¹³⁰ Expresivitu posiluje kumulace různých prostředků.¹³¹

---

¹²⁷ Tamtéž, s. 182

¹²⁸ ŠMEJKALOVÁ, Martina. Jeden jazyk – různá období (Srovnání jazykových prostředků persvaze a manipulace v médiích minulosti a současnosti). In: SCHNEIDEROVÁ, Soňa et al. Analýza mediálního textu jako předpoklad pro mediální výchovu v českém jazyce: (na příkladu případových studií). Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020, s. 33

¹²⁹ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 284

¹³⁰ Tamtéž, s. 291

¹³¹ ČECHOVÁ, Marie a kol. Čeština – řeč a jazyk. Praha: ISV, 2000, s. 258

4 Praktická část

V praktické části naší práce se snažíme o podrobnou analýzu závěrečné řeči Josefa Urválka v Procesu protistátního spikleneckého centra. Zároveň sledujeme prvky, které užívá Josef Urválek ke kompoziční výstavbě svého projevu. Zaměřujeme se na prvky, které mají persvazivní charakter a bereme v úvahu, že tento proslov vznikl v době totalitního režimu. Dále musíme brát v úvahu, že byl proces vykonstruovaný a závěrečná řeč musela projít kontrolou z nejvyšších míst. Zaměříme se na typické prostředky z jednotlivých jazykových rovin, které jsou v závěrečné řeči obsaženy.

4.1 Metodologie

V kontextu standardního neutrálního jazyka se snažíme popsat prostředky obsahující prvky stylu a pragmatiky, které mohou ovlivnit neutrálnost sdělení. Při tomto úkolu se budeme opírat především o publikaci Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize, kde nalezneme taxonomii těchto jazykových prostředků.¹³² S ohledem na charakter naší práce se zaměřujeme pouze na rovinu jazyka, přičemž vypouštíme kapitoly zabývající se zvukovými aspekty a prostředky mimo jazyk. Pro lepší strukturování textu rozdělujeme rovinu morfonologickou na rovinu hláskovou a morfologickou.

Naše analýza začíná zkoumáním hláskových prostředků a jejich grafického záznamu, pokračuje morfologickou rovinou, do níž zahrnujeme i poznatky o morfologii. Dále se zabýváme lexikální rovinou a zakončujeme rovinou syntaktickou.

Následně se zaměřujeme na popis užívané a kodifikované podoby českého jazyky v druhé čtvrtině 20. století, jelikož považujeme za užitečnější hodnotit závěrečnou řeč prokurátora Josefa Urválka s ohledem na dobu, ve které byla pronesena.

Naše analýza vychází zejména z dvoudílné Mluvnice spisovné češtiny Františka Trávníčka z let 1948 a 1949. Vzhledem k povaze bakalářské práce se soustředíme především na vybrané jazykové jevy, které jsou prezentovány jako významné.

---

¹³² JÍLEK, Viktor et al. Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016.

4.1.1 Téma

Závěrečná řeč prokurátora Josefa Urválka má za hlavní téma obžalobu obviněných. Za podtémata můžeme označit sionismus, Slovenské národní povstání, průmysl, armáda, Jugoslávie a tzv. Štěchovický archiv.

4.1.2 Hlásková rovina

Hláskovou rovinu považujeme za bezpříznakovou. Slova prezident, Izrael, prezident, chtít, mít a lépe jsou v souladu se soudobou normou. Tak, jak jsme si ji představili v teoretické části. Autor možná záměrně vyslovuje špatně jméno Heliodora Píky, kdy jeho jméno vyslovuje Pika.

4.1.3 Morfologická rovina

Typickým prostředkem morfologické roviny je užívání první osoby ve tvaru plurálu. To pomáhá autorovi navodit kontakt s posluchačem. V úvodu svého projevu používá Josef Urválek tvar poznali jsme, konkrétně ve spojení *poznali jsme, jak se snažili zneužít naši Komunistické strany, poznali jsme nebezpečí, poznali jsme souvislosti*. Dále tento tvar využívá ve spojení vidíme, jak nebezpečně se toto spiknutí rozrůstalo a ve spojení *viděli jsme při procesu, jak ruku v ruce postupovali oficiální zástupci Izraele*. V následujícím spojení cílí autor na emocionalitu a chválí posluchače a obyvatele Československa, konkrétně ve větě *Náš lid dobře ví, že naše strana se nikdy nevzdá proletářského internacionalismu, že i v tomto procesu soudíme protistátní zločince, mezinárodní sionistické čachráře velkého formátu, agenty západních imperialistů*. V následujícím souvětí využívá autor tvar první osoby plurálu dvakrát. *Když si uvědomíme, že již krátce po vítězném únoru začala se trhat jejich spiklenecká síť, vidíme, že jim nepomohly žádné pozice, které si obsadili...* Dále se vyskytuje tvar poznávali jsme, což můžeme vidět ve větě *To jsou ti londýněři a ostatní služebníci kapitálu a nepřátelé dělnictva, jak jsme v průběhu líčení poznávali*. Tentýž tvar se objevuje i ve spojení *Poznávali jsme, že kořeny těchto zločinců jsou zapuštěny do pařeniště cizích výzvědných služeb*. V části, kde se komunikuje o průmyslu využívá autor tvar ve spojení *Suroviny jsme kupovali v kapitalistických státech draho...* Při potřebě shrnutí se objevuje tvar *V průběhu líčení jsme sledovali řadu zákeřných činů*. Následně se objevuje tvar *Uvažme jen* a dále *strhli jsme*. Poté sledujeme výraz *můžeme předpokládat* a jako poslední se v projevu objevuje spojení *A přece vítězně plníme plán a*

stavíme nový krásný život pro nás i příští pokolení této země... Všemi těmito prostředky se daří autorovi vtáhnout posluchače do děje a uvozuje to, že jsou toho součástí.

Dalšími jazykovými prostředky, které budeme sledovat v projevu jsou tvary komparativu a superlativu. Tvar komparativu využívá autorem v menší míře než tvar superlativu. Spojení ve tvaru komparativu vidíme na příkladech *lépe a dovedněji, vyšší než původní plán, nestoudnější zrazování, intenzivněji, bdělejší, pevnější a semknutější*. Oproti tomu tvar superlativu se vyskytuje poměrně častěji, konkrétně ve spojeních *nejhlubší opovržení, nejbarbarštějsími prostředky, nejkrvavější a nejničivější válka, nejreakčnější buržoazní, nacionalistický a fašistický živly, nejblíže spolupracovník, nejruznější nepřátelský živly, nejhnusnější zločiny, nejblíže od mládeže, nejvýznamnější agentura, nejtěžší možné činy, nejzávažnější zrada, nejrevolučnější skupina, nejmenší zájem, nejruznější nepřátelské skupiny, nejblíže osobní přátelé, nejvýznamnější agent, nejdůležitější kraj republiky, nejvhodnější typ, nejdůležitější úseky, největší část, nejagresivnější imperialistická mocnost světa, nejběsilejší tajná agentura, nejvlastnější třídní zájmy, největší historické vítězství, největší počet členů, nejlépe, největší překážka, nejvlivnější americký válečný štváč, nejdůležitější otázka, nejtěživěji se projevila činnost, nejvyšší místa, nejvýraznější čin, nejvyšší důstojnická místa, nejdůležitější místa v armádě, nejlepší synové, nejvřelejší přání, nejzávažnější státní tajemství, nejsilnější pouto, nejvyšší spojení, nejtěžší protistátní zločin, nejvýrazněji, nejpodlejší zrada, největší zásluha, nejodpornější konfident gestapa, nejtajnější státní tajemství, nejvyšší místa ve straně, nejkrásnější synové, nejkratší doba a nejmenší slitování*.

Jazykový prostředek -ové autor využívá k posměchu označovaných osob. Vidíme to na příkladech všichni ti *Frejkové, Löblové a další*, dále pak ve větě *To byli ti Gutmanové, Tyrasové, Dubové a jiní a jiní*.

Autor v projevu také užívá prostředku oslovení. To je důležité pro navázání kontaktu s posluchači a je typické, že se objevuje na samém počátku projevu. To potvrzuje fakt, že úvodní slova projevu jsou oslovením ve formě *občané, soudci...* V další části promlouvá přímo k obviněnému Vladimíru Clementisovi – *To nejde dohromady, obviněný Clementisi. Urážíte před tímto soudem ty slovenské vlastence, kteří bojovali...* Neopomene také oslovit Rudolfa Slánského, ke kterému promlouvá ve větách – *O svých vlastních cílech jste to*

mluvil, Rudolfe Slánský! Ale v jednom jste měl kdysi přece pravdu. To, když jste říkal... Pokračuje ve větě – *Maskovat jste se mohl, ale přece jenom vaše cizí nitro bylo odhaleno.* V úplném závěru své řeči se Josef Urválek vrací k oslovení, které využil již na začátku. *Oslovení občané, soudci* se objevuje dvakrát.

Autor v menší míře využívá tvarů ve formě přechodníků. Ve formě přechodníku přítomného nalezneme tvary *nešetře, zneužívaje, klamaje, doufaje a nemajíce*. Ve formě ustrnulého přechodníku ve tvaru příslovce nalezneme v projevu tvar *nehledě*.¹³³

Dále se v projevu objevují tvary jak zvratného, tak opisného pasiva. Zvratné pasivum nalezneme ve tvarech *se děly, se objevovaly, se zmocnilo, se rodilo, se ukázalo a ve tvaru se plánovalo*. Tvar opisného pasiva se vyskytuje častěji, konkrétně ve tvarech *je naplněno, byly pokládány, byly rozdraceny, byly odhaleny, byly zlikvidovány, byla rozpoznána, nebyly omezeny, byly odhalovány, je prokázáno, bylo zapsáno, bylo zjištěno, byl vyslán, byl vybrán, měl být souzen, je obtíženo, bylo likvidováno, byli rozdraceni, bylo osvobozeno, byl setřen, nebyl obsažen, byly zanedbány, byl plánován, byly přidělovány, bylo vázáno, byla brzděna, bylo počítáno, byly stavěny, byly koncentrovány, byly provedeny, bylo proinvestováno, bylo promrháno, byl odstraněn, bylo dokázáno, bylo vyváženo, bylo zapláceno, byla porušena, byly uznány, byla vynalezena, bylo znemožňováno, byl informován, byly zasílány, byly předloženy a mají být uskutečňovány*. Nejčastěji se tento tvar vyskytuje v části, ve které autor mluví o průmyslu a jeho plánování.

4.1.4 Lexikální rovina

V lexikální části se nejprve budeme věnovat prostředkům, která užívá autor k označení obžalovaných. K tomu využívá tvary *ničemové, podvodníci, lotři, zaprodanci, zločinci, banda, spiklenci, živly, zrádci, ataman, kšeftaři, čachráři, kreatury, sebranka, bídáci, pohlaváři, zbabělci, škůdci* a dále např. *stvěry* či *konfidenti*. Příznakové k době vzniku je využití označení spojené se sionisty, které můžeme vidět na příkladu *sionistická tlupa* či *sionistické živly*.

Příznakové je pro tuto dobu také negativní užití tvaru *Žid*. Jak jsme se již zmínili v úvodní části této práce, antisemitistické vlny se šířily v zemích východního bloku po roztržce

---

¹³³ *Internetová jazyková příručka* [online] (2008–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

Sovětského svazu s nově vzniklým státem Izrael. Josef Urválek používá tohoto tvaru ve spojení *židovští buržoazní nacionalisté, židovská buržoazie* a dále ve spojení *židovští kšeftaři a fabrikanti*.

Ironická užití se objevují ve formě *angličtí lordi* či ve spojení *Slánský byl skutečným patronem všech židovských buržoazních nacionalistů. Zdůrazňoval nutnost obsazení důležitých míst v hospodářském, politickém a veřejném životě sionisty a židovskými buržoazními nacionalisty*. Autor zde ironicky dodává – *Jsou pro nás prý nepostradatelní. Není třeba brát v úvahu jejich vykořisťovatelský třídní původ*. Dále ve spojení *Vše zapomenuto, vraťte se. To je heslo pro přijímání trockistů do strany, které dává Slánský, tento čestný předseda protistátní trockistické organizace, kryjící se pseudo odbojovou činností. Avšak Slánský nepracuje jako agent buržoazie v dělnickém hnutí od včerejška*. Ironické užití se dále objevuje ve větách *Clementis, tento pomocník a protežér Benešův, tento zrádce vysokého stylu, jehož vystupování se tak zamlouvalo anglickým lordům, si marně nasazoval masku pro důvěrného Slováka. Jak se to rýmuje, že Clementis, tento rodu věrný Slovak, byl poslušným sluhou Beneše, který ho kde mohl prosazoval*. Když promlouvá k osobě Konnimu Zilliacusovi, popisuje ho ironicky jako mistra politického žonglérství a dále jako na pohled ctihodného gentlemana. Ironicky uvádí, že právě Zilliacus má nasazenou divadelní masku a dodává k tomu *Už k nám nepřijede, dohrál*. Dále se objevuje ironické užití ve spojení *Inspekce dopadla dobře a Tam jezdil skutečně jako domů ke svým rodným*, kdy popisuje Urválek cesty Zilliacuse do Československa a Jugoslávie a popisuje tuto osobu jako známého cestovatele. Ironicky se také zmiňuje o Rudolfu Slánském a jeho roli v únoru 1948, o kterém měl Slánský vytvořit film. *Dává dokonce vyrobit film o únoru a sehraje k tomu dodatečnou komedii, sezení na sekretariátě v čele se Slánským*. Také spojení *To ví u nás každé dítě* můžeme považovat za ironické. V závěru svého projevu zmiňuje Slánského řeč, při které se měl ospravedlnit. Urválek k tomu dodává ironicky *Hle, jak se snaží vyklouznout*. Těmito ironickými užití dodává autor projevu věrohodnost soudnímu líčení a snižuje věrohodnost obviněných.

Josef Urválek ve svém projevu také hojně užívá metaforická užití. Ta lze najít na mnoha příkladech v jeho závěrečné řeči. Jako metaforu můžeme považovat větu *Srdce všech našich pracujících, budovatelů krásné budoucnosti našich národů, je naplněno nejhlubším*

opovržením a spravedlivým hněvem k těm, kteří se dali do služeb nepřátel lidstva, amerických imperialistů, a jejich nelidských válečných plánů. Obrazné pojmenování užívá také ve větě *Ta část procesu, kdy byla projednávána otázka viny na jeho smrti, dotýkala se našich srdcí zvláště silně.* Takto autor mluví o smrti Jana Švermy, jehož smrt dává za vinu Rudolfu Slánskému. Obrazně tak mluví o tom, že ho *Ponechal napospas osudu.* V části, kdy se zmiňuje o Titovi, užívá autor metaforu *I v tom kráčel ve stopách svého vzoru, jidáše Tita.* Při popisu obviněného Ludvíka Frejky užívá obrazné pojmenování *Pod tímto lesklým obalem skrývá se však nesmírně nebezpečný škůdce a záškodník.* Obrazně popisuje spiknutí obžalovaných jako *rakovinu, která zachvacovala všechna životně důležitá místa stranického a státního aparátu.* V části, kde mluví Urválek o Slovensku, užívá metaforu ve formě *Tvář Slovenska se změnila k nepoznání.* Dalším obrazným pojmenováním, které můžeme nalézt v projevu je spojení *jak ruku v ruce postupovali oficiální zástupci Izraele* a dále také ve větě *To je jejich pravá tvář.* Při popisu obviněných používá autor výraz *obrnili se krunýřem proti jakékoliv kritice a zakryli svou tvář zavilých nepřátel.* Metaforu taktéž využívá ve spojení *došlo k jejich odhalení a zneškodnění, včetně hlavy jejich spiknutí, Rudolfa Slánského.* Klementa Gottwalda popisuje jako *zoceleného v tvrdých třídních bojích.* Obrazné pojmenování zahrnuje se užívá ve spojení *imperialistická skupina Slánského a Frejky se zahrnuje v našem hospodářství.*

Dále užívá metaforu ve spojení *kořeny těchto zločinců jsou zapuštěny do pařeniště cizích výzvědných služeb* a také ve tvrzení, že *Československo se mělo stát přívěškem kapitalistických států* a ve spojení *sabotérský vřed byl na zdravém těle pětiletého plánu odstraněn pracujícími.* Obrazné pojmenování se také objevuje ve spojení *tento proces znovu nad slunce jasněji ukázal zvlčelé plány západních imperialistů.* Reicina opisuje tak, že *západní agenti ho měli v hrsti a Reicin jim aportoval špionážní zprávy.* Taktéž popisuje tohoto obžalovaného jako *kusem hadru v ruce zahraničních špionážních služeb, se kterým mávají, jak chtějí.* V části, kde autor popisuje armádu, užívá obrazných pojmenování ve spojení *naše armáda pod novým vedením byla již vykována v ostrý meč a náš lid je připraven přivítat útočníka v plné zbroji.* Dále také ve spojení *má prsty všude tam, kde se připravují úklady proti vládě lidu.* Dále můžeme nalézt metaforu ve větě *S odhalenými špionážními kroky Reicina s jugoslávskými bije do očí i další, procesem prokázána stránka věci, že totiž v roce 1945 vystupuje titovská klika zastupující agenty Ivánoviče a pak Rističe*

zcela jasně jako prodloužená ruka amerických imperialistů. Obrazně se také vyjadřuje o Slánském, který měl mít ve svých drápech život Klementa Gottwalda. Obžalované označuje jako takové, kteří by hráli před soudem roli směšných figurek. Další obrazné pojmenování uvádí Josef Urválek ve větě spiklencům se nepodařilo zmocnit se srdce a mozku naší strany. Slánský měl být ochoten hodit přes palubu Šlinga a Švermovou a obrazně se také vyjadřuje o ostatních obviněných, kteří se měli v případě potřeby zahalovat kouřovou clonou. V samém závěru své řeči používá obrazná pojmenování jako žádnému z agentů a zrádců u nás stromy do nebe nenarostly a nenarostou a také ve spojení, že spiklenecká banda měla v případě napadení naší země vrazit dýku do zad lidu a posloužit tak americkým imperialistům.

Josef Urválek se také možná vědomě, možná nevědomě, pokouší o to, aby se některá slova rýmovala. To můžeme vidět na příkladu s obviněným Šlingem, kdy ho označuje jako flinka, a šlo by tak o rým Šling – flink. A dále například ve větě *Řídili se takovými zrádci, jako byli Taub a Ibrlaub*, kdy se jména označených zrádců taktéž rýmují.

Jelikož se tento proces odehrává jen několik let po druhé světové válce, je stále v jazyku Josefa Urválka přítomno několik slov, které mají svůj původ v německém jazyku. Těmito slovy jsou například kvartýrmajstr a flink.

Ve své závěrečné řeči nezapomíná užívat Josef Urválek také přirovnání. Ta se objevují ve formě jako např. *Jako chobotnice o tisíci chapadlech byli prisáti na těle republiky a sáli z ní krev a mír*, dále také ve větě *Vždyť právě naše země tkví bohatstvím, hospodářským potenciálem i svou strategickou polohou stojí jako vážná překážka v cestě jejich agresivních plánů*, kdy se obrací k západním imperialistům. Rudolfa Slánského v další části označuje jako podlého zrádce lidu, který byl v procesu odhalen a dále ho označuje *jako netvora a jako zavilého nepřítele Švermy, ale i lidu. Židovský buržoazní nacionalismus autor přirovnává k nejvýznamnější agentuře a nástroji amerických imperialistů. Vedoucího představitele Jugoslávie, Josipa Broze Tita, přirovnává k Jidášovi. Skupinu obžalovaných v následující části své řeči přirovnává k rakovině, která zachvacovala všechna životně důležitá místa našeho stranického a státního aparátu. Ve zmínce o bývalém prezidentu Československa, Edvardu Benešovi, se zmiňuje Josef Urválek a vztahu Beneše ke Slovensku, kdy tvrdí, že Beneš nikdy neuznával existenci slovenského národa a prohlašuje slovenský jazyk jako*

pouhé nářečí. *Je známo, že Beneš byl vždy zastáncem falešné teorie čechoslovakismu, že neuznával vůbec existenci slovenského národa. Prohlašoval slovenský jazyk za pouhé nářečí.* V pasáži, kde se autor zmiňuje o slavném odkazu husitským vojsk neopomene přirovnat západní státy k novodobým křižákům *odrazit s krvavými hlavami novodobé křižáky, kteří by se odvážili porušit posvátné hranice naší vlasti a sáhnout na naši svobodu.* V závěru své řeči zmiňuje autor Štěchovický archiv, který měl být archivem K. H. Franka. Zde označuje Američany jako *lupiče*, kteří vpadli do naší země, a právě ukradli zmiňovaný archiv a toto loupežné ukradení označuje jako gangsterské. V následující části přirovnává špionážní centrálu amerických imperialistů ke špinavé žumpě, do které měly vyústit kanály anglických, francouzských a izraelských špionážních služeb. V samém závěru užívá Josef Urválek ještě dvě zajímavá přirovnání, kdy používá spojení *nepřátelští špioni se slétají k tomuto hnusnému centru jako černí krkavci* a spojení *proč se tak stalo a proč dnes sedí tato spiklenecká banda jako hnízdo pochytaných krys na lavici obžalovaných.*

Přídavná jména, která cílí na emocionalitu můžeme nalézt na příkladech *odporný řetěz lotrovství, nelidské válečné plány, zvlčili nástupci Hitlerovi, nejbarbaršnější prostředky a nejkrvavější a nejničivější válka lidské historie.* Dále ve formě *zrádcovská hanebná role, zavilý nepřítel, zuřivý slovenský buržoazní nacionalista, protilidová velezrádná platforma* a ve spojení *starý konfident Gestapa, odporný zrádce.* V následující části užívá tohoto jazykového prostředku ve spojeních *protřelý trockista, odporní zrádci a nejagresivnější imperialistická mocnost světa.* Na emocionalitu cílí taktéž přídavná jména jako *vykořisťovatelské zájmy buržoazie, záškodnické metody, kořistnické zájmy, nestoudný způsob, nejodpornější konfident Gestapa, špinavá žumpa a hanebná zrada.*

Frazémy se v řeči Josefa Urválka nevyskytují příliš často. Nalezneme je ovšem na příkladech *den za dnem, ponechat napospas osudu, nehnout ani prstem, vydat do rukou, chraň bůh a na hony vzdálení.*

Dále se budeme věnovat persvazivním větám, které využívá Josef Urválek k přesvědčení posluchačů o vině obžalovaných. Již hned v úvodním souvětí nalezneme persvazi, kdy se pokouší sdělit, že *nikdy nebylo na lavici obžalovaných horších pachatelů.* V další části se pokouší až jaksi zastrašit případné další pachateli, které by se snažil páchat zlo. *Živelné rozhořčení, které se zmocnilo našeho lidu ukazuje, že náš lid rozdrtí každého, kdo sáhne na*

svobodu a nezávislost naší vlasti. Každého, kdo se pokusí svou zločinnou rukou mařit naše socialistické budování... Celou touto pasáží cílí na posluchače. Dále užívá persvazivní funkci ve větě *Nemůže být sporu o tom, že druhá válka proti Sovětskému svazu způsobí úplnou porážku útočníků, revoluci v některých dalších zemích Evropy a Asie a rozdrčení buržoazních a velkostatkářských vlád v těchto zemích.* Dále dosahuje svého cíle tím, že obviňuje Edvarda Beneše z toho, že měl připravovat novou válku proti Sovětskému svazu. Tím přesvědčuje posluchače, že byl Beneš nepřítelem Sovětského svazu a zároveň československého lidu. V části, kde autor mluví o smrti Jana Švermy, se pokouší posluchače přesvědčit, že za jeho smrt může Rudolf Slánský. *Odstranění národního hrdiny, miláčka strany a lidu, Jana Švermy, nejbližšího spolupracovníka Klementa Gottwalda. Ta část procesu, kdy byla projednávána otázka viny na jeho smrti, dotýkala se našich srdcí zvláště silně. Šverma, obětavý a nadšený bojovník, který po celou dobu Slovenského povstání nesl plamen boje za svobodu nešetře zdraví ani života. A Slánský, od počátku škůdce lidově osvobozeného boje, skrytý nepřátelský agent, jemuž právě Šverma stojí v cestě.*

Taktéž se pokouší přesvědčit posluchače, že těmi nejhoršími ze všech jsou Židé, v tomto tvrzení používá pejorativní spojení sionistické živly. *Podobně v úseku zahraničního obchodu postupovali Löbl a Margolius a dosadili do významných společností kapitalistické, lidu nepřátelské, z největší části sionistické živly.* S tím je spojení i věta autora *Mám za to, že je nutné, abych se šířeji zabýval takzvaným sionistickým hnutím.* Posluchače taktéž přesvědčuje formou spojení *Náš lid dobře ví, že naše strana se nikdy nevzdá proletářského internacionalismu a Tento proces ukazuje nebezpečí sionismu v celé hloubce.* Posluchače se pokouší přesvědčit taktéž tím, že Rudolf Slánský údajně nebere vážně dělníky a rolníky, ale naopak lidi z řad maloburžoazie a buržoazie. Tím autor dosahuje snahy vylicít Rudolfa Slánského jako nepřítele v očích pracujících dělníků a rolníků. Tvrzením *Uskutečňování této jediné správné linie dané soudruhem Gottwaldem pro rozvoj československého hospodářství* ovlivňuje posluchače v přemýšlení o této myšlence, jelikož tvrdí, že je jediná správná. Poté dokáže ovlivnit myšlení posluchačů větou *Nemůže být nestoudnějšího zrazování zájmů vlasti než to, kterého prováděl Slánský a Reicin v armádě.* K přesvědčování posluchačů užívá i údajnou promluvu obviněného Slánského, která má přesvědčit posluchače o tom, že činy, které měl údajně dělat, jsou pravdivé. *Podstatou mé domluvy se Zillicusem byla spolupráce protistátního spikleneckého centra s tímto představitelem anglo-amerických imperialistů,*

kteřá pomáhala uskutečňovat plány těchto kruhů na likvidaci lidově demokratického zřídění, restauraci kapitalismu v Československu a změnu v československé zahraniční směrem na západní imperialistické mocnosti.

Autor taktéž cílí na přesvědčivost v případě *Kdyby Reicin, nic jiného na svědomí neměl než vydání Štěchovického archivu americké špionáže, zasloužil by si již za to trest smrti*, kdy se pokouší přesvědčit posluchače o závažnosti tohoto činu. Taktéž ve větě *Významným mezníkem v historii naší země je únor 1948, kdy vítězný lid vyhnal reakci z jejich legálních pozic a vykročil pevným krokem k socialismu*. Zde se pokouší jasně ovlivnit myšlení posluchačů o správnosti událostí, které proběhly v únoru 1948. Při chválě Klementa Gottwalda dává jasně najevo sílu Gottwalda a přesvědčuje posluchače, že je na pravém místě. *Ten v čele strany a lidu nikdy nepřipustí, aby republika byla stržena zpět ke kapitalismu a stala se kolonií imperialistů. Dosahuje toho i persvazivnímu dodatku To ví u nás každé dítě.*

Josef Urválek dále užívá propagandistické jazykové prostředky, kterými se podobně jako u persvaze pokouší ovlivnit smýšlení posluchačů. V následující ukázce vylučuje události z druhé světové války tak, aby vylíčily západní imperialisty jako nepřátele Sovětského svazu. *Je velmi dobře známo, že západní imperialisté plánovali a připravovali zcela jiný průběh a výsledek války, než jaký nastal. Vsadili na falešnou kartu, když se pokusili zničit Sovětský svaz pomocí Hitlera. Zničit Sovětský svaz se jim nepodařilo. Marně odkládali imperialisté otevření druhé fronty v naději, že Sovětský svaz vytrvá. Splnila se geniální předpověď soudruha Stalina z roku 1934. A dále propagandisticky mluví o tom, že Sovětský svaz porazil v druhé světové válce Japonsko. Sovětský svaz rozdrtil nacistickou třetí říši i mikádovo Japonsko. I v následující části vylučuje západní mocnosti jako spojence Hitlera a mluví o tom, že Američané zotročují lidi. Imperialisté se nevzdali především svého starého zločinného plánu, který nepřetržitě od prvních dnů Velké říjnové socialistické revoluce, plán na zničení Sovětského svazu, jehož pouhá existence, a tím více jeho mohutná výstavba jim nahání hrůzu a je předzvěstí konce jejich panství. Američtí imperialisté, tito zvlčilí nástupci Hitlerovi, zotročují stamiliony lidí, snaží se ze všech sil zabránit svému konci historicky předurčenému. Po roztržce s Jugoslávií je zapotřebí zdiskreditovat Josipa Broze Tita, a právě v této části se daří autorovi pošpinit Jugoslávii a vychválit Sovětský svaz. Titova klika, která*

*měla podle strategických plánů osnovatelů války odkrýt levý bok fronty mírového tábora, byla rozpoznána a před celým světem odhalena díky velikým, historickým zkušenostem komunistické strany Sovětského svazu. I armádu Sovětského svazu vykresluje v dobrém světle, kde ji popisuje jako slavnou sovětskou armádu, díky níž vykročil lid směle a radostně k socialismu. V souvislosti s americkým prezidentem Trumanem se zmiňuje o odhlasované pomoci, kdy dodává *Bylo by s podivem, kdyby západní imperialisté nechali právě naši zemi pokojnému vývoji. Vždyť právě naše země tkví bohatstvím, hospodářským potenciálem i strategickou polohou...* K propagandistickému účelu pomáhá také použitá citace obviněného Slánského, která má podpořit tvrzení soudu a taktéž vykreslit Slánského jako nepřitele. „*Nikdy jsem se skutečným komunistou nestal a skutečným komunistou nebyl.*“ Měl však dodat: „*Vždycky jsem byl zrádce!*“ K tomu pomáhá i následující věta *A procesem bylo zjištěno, že Slánský se již v roce 1930 stal agentem americké špionážní služby, které zrazoval zájmy Komunistické strany a revolučního dělnického hnutí.* V následující části se autor zmiňuje o sionismu, kdy ho vyličuje jako zlo a neopomene se zmínit o tom, že někteří z obžalovaných jsou židovského vyznání. *Vždyť se znovu v této soudní síni sešli před tváří lidu, Geminder, Frejka, Reicin, Šling a další. Všichni staří sionističtí agenti, Slánského tlupa od mladí, a za nimi celá kohorta dalších sionistů na významných místech.* Jak jsme se již neopomenuli zmínit v předchozí části, vyličuje Slánského jako vraha Jana Švermy a Jana Švermu popisuje jako nejbližšího spolupracovníka Klementa Gottwalda.*

V další části svého projevu se opět vrací k chvále Sovětského svazu *Po historických zkušenostech Sovětského svazu, z nichž čerpá celá dělnická třída z celého světa, nemohli by se postavit před masu se žádnou prolhanou platformou.* Dále se neopomene zmínit o údajném vztahu Beneše ke Slovensku, kdy Beneše vykresluje jako nepřitele Slovenska. *Je přeci notoricky známo, jak Beneš pohrdal slovenským národem i jeho řečí.* O Slovensku se také vyjadřuje ve smyslu, že díky novému režimu stoupá na Slovensku životní úroveň a svým výkladem míří taktéž proti církvi. *Slovensko trotarů, Slovensko hladových dětí, Slovensko sevřených lidí pachtících se na horských kamenitých svazích, Slovensko nezaměstnanosti a trvalého vystěhovalectví, takové Slovensko zmizelo k nenávratnu. Zbavuje se starého klerikálního temna a široce se rozrůstá jeho národní kultura.* V následné části propagandisticky vyličuje představitele Západního Německa jako novonacisty, se kterými se měl spojovat obviněný Fischl. *Spojuje se přes ne s novonacisty v Západním*

Německu. Dále Josef Urválek propagandisticky líčí historické vítězství komunistické strany v souvětí Slánský dobře věděl, že v boji za vítězství socialismu v naší zemi, v tomto největším historickém vítězství, historickém zápase, vítězství nového sociálního řádu, má rozhodující zásluhu revoluční strana dělnické třídy, Komunistická strana, řídící se učením Marxe, Englese, Lenina a Stalina. A taktéž v souvětí Za tímto účelem záměrně, záškodnickým způsobem, narušovali všechny ty základní principy, které dávají revoluční síly naší straně, činí ji akceschopnou a milovanou veškerým pracujícím lidem.

V části o osvobození Československa vynechává činnost Američanů při osvobození a dává plnou zásluhu pouze Sovětskému svazu. *Po osvobození naší země slavnou sovětskou armádou, zahnízдила se v našem hospodářství imperialistická skupina Slánského a Frejky, propašovaná do našeho hospodářství. V následné části opět využívá citace, tentokrát citace Geroge Kennana, který byl vysokým představitelem zahraniční politiky USA a měl se snažit o zmarshallizování Československa. „Základním cílem zahraniční politiky USA je vtáhnout na svou stranu lidově demokratické státy pomocí nátlaku politického i hospodářského.“* Následná pasáž slouží k přirovnání západních států k novodobým křížákům a pomáhá si zde aluzí na husity. *Tento proces znovu nad slunce jasněji ukázal zvlčelé plány západních imperialistů na rozpoutání nové ničivé světové války proti Sovětskému svazu a zemím tábora míru. Proti těmto šíleným plánům, strana a vláda za plného souhlasu všech poctivých příslušníků našeho národa, věnuje starostlivou péči naší armádě, armádě míru, aby byla kdykoliv schopna po vzoru nepřemožitelné sovětské armády, své velké spojenkyně a učitelky, podle slavného odkazu husitských vojsk, odrazit s krvavými hlavami novodobé křížáky, kteří by se odvážili porušit posvátné hranice naší vlasti a sáhnout na naši svobodu. Naše armáda, armáda skutečně lidová, je láskou a hrdostí našeho lidu.* V následné části se zmiňuje Josef Urválek o v té době probíhajícím konfliktu v Koreji, kde vyličuje nepřátele jako vrahy. *Tomuto spikleneckému centru šlo o to, aby vytvořilo v armádě cestou sabotáží, cestou zrazování závažných faktů o složení a výzbroji armády takovou situaci, aby armáda v případě napadení naší země americkými agresory nemohla tvrdě chránit naši vlast, aby nepřítel mohl proniknout do naší země, zničit výsledky naší práce našeho lidu a aby nepřítel mohl plenit a vraždit tak, jak to činí v Koreji.* Chválu lidu a straně vyjadřuje tvrzením *Síla naší strany a lidu zmařila tyto podlé plány a naše armáda pod novým velením byla již vykována v ostrý meč. Náš lid je připraven přivítat útočníka v plné zbroji.* Propagandisticky

také vyličuje chování Slánského, který měl mít údajně v plánu odstranit Klementa Gottwalda. *Slánský, všeho schopný zločinec, vytvořil takovou situaci, že měl ve svých drápech život našeho drahého prezidenta, prvního dělnické prezidenta, který otevřel novou radostnou epochu dějin našeho národa.* V samém závěru se neopomene zmínit o Juliu Fučíkovi, který měl být jednou z obětí obžalovaných. *Velezrada, špionáž, sabotáž, úklady o život nejlepšího ze synů našeho národního vůdce a učitele, Klementa Gottwalda. Dva nejkrásnější synové našeho lidu, Fučík a Šverma, jsou jejich oběti.*

4.1.5 Syntaktická rovina

V této části se podrobně zaměříme na syntaktické jazykové prostředky, které používá ve své řeči prokurátor Josef Urválek. Jako první se podrobně podíváme na řečnické otázky, které se objevují v projevu. Poprvé tento jazykový prostředek užívá autor v momentě, kdy uvozuje na fakt, že byli obžalovaní v kontaktu již delší dobu. *Konečně, kdo byli jeho nejbližšími od mládí dodnes?* Následně vyjmenovává některé z obžalovaných. Podobně užívá řečnickou otázku v případě, kdy se chystá představit posluchačům jména všech obviněných. *Vedoucí jádro tohoto protistátního centra tvořili ti, kteří sedí na lavici obžalovaných. Kdo jsou tito lidé? Pohled'me.* Dále se tento jazykový prostředek objevuje v části, kdy se mluví o obžalovaném Clementisovi a jeho vztahu k Benešovi. *Jak si vysvětlit, že se Clementis dostal do tak úzkého svazku právě s Benešem? Vysvětlení je nasnadě.* A poté autor vysvětluje, jak k tomuto spojení došlo. Další řečnickou otázku užívá až v ironickém pojetí. *Ale copak takový pečlivý člověk jako Frejka může vypracovat do příštího dne špionážní zprávu dost obsáhlou a důkladnou, tak jak to žádal Slánský?* K čemuž ironicky dodává *Jen to mu dělalo tehdy radost.* Následně užívá řečnickou otázku ve formě vyličení Rudolfa Slánského jako nepřítele, který měl odstranit Klementa Gottwalda. *Zastaví se Slánský, zločinec velkého formátu, který se svou bandou způsobil tak nesmírné škody republice, který hrál vysokou falešnou hru, do níž vsadil osud našeho lidu, který dovedl odstranit Švermu, zastaví se před touto překážkou?* A v závěru užívá tento jazykový prostředek ke shrnutí činů obžalovaných a také k vysvětlení, jak se mohlo stát, že obžalovaní činili takové škody. *Je třeba ještě k závěru odpovědět na jednu otázku. Jak se mohlo stát, že tito záškodníci mohli tak ničivě nahlodávat základy republiky a své zločinné činy tajit před stranou, před lidem, před bezpečnostními orgány?*

Jak jsme se již zmínili výše, přímé řeči užívá Josef Urválek především k použití propagandy a persvazivní funkce. V prvním případě již v uvedeném případě obvinění Rudolfa Slánské *„Nikdy jsem se skutečným komunistou nestal a skutečným komunistou nebyl. Vždycky jsem byl zrádce!“* K Rudolfovi Slánskému se váže i další přímá řeč, kterou využívá autor k obvinění Slánského za smrt Jana Švermy. *„Byl jsem v druhém opačném táboře než Jan Šverma, byl jsem jeho politickým protivníkem. Byl jeho nepřitelem. Zavilým nepřitelem.“* Což se přesně hodilo do obvinění, které nad Slánským autor vznesl. Dále to také působí na emocionalitu posluchačů, jelikož Jan Šverma byl u nich oblíben a stal se stejně jako Fučík jednou z osob propagandy. Dále užívá již zmíněnou přímou řeč George Kennana, kdy mluví o zotročujících plánech amerických imperialistů. *„Základním cílem zahraniční politiky USA je vtáhnout na svou stranu lidově demokratické státy pomocí nátlaku politického i hospodářského.“* V části, kde se zmiňuje autor o průmyslu a jeho problémech, užívá projev Klementa Gottwalda z roku 1947, který chválí tohoto politika a má za cíl uvést jediný správný postup, kterým mělo Československo v oblasti průmyslu postupovat. *„Je nutno přeměnit strukturu československého hospodářství, jak v podstatě vznikla v době Rakouska-Uherska a odpovídá potřebám oné doby a přizpůsobit ji novým hospodářským a politickým podmínkám dnešní doby. Kdybychom setrvali při této dnešní nevyhovující průmyslové skladbě, pak je zřejmé, že naše hospodářství by bylo vystavěno nebezpečným otřesům, a že by nebylo možno zaručit plně jeho rozvoj a vzestup životní úrovně. Výstavba a přestavba našeho průmyslu je tedy prvním předpokladem zvýšení naší životní úrovně.“* V dalších případech pomáhá přímá řeč opět k obvinění Rudolfa Slánského. *„Přesvědčil jsem Zilliacuse, že i nyní zastávám nepřátelskou linii.“* A také ve formě *„Pracoval jsem na vytváření podmínek na uchopení moci protistátním centrem. Tedy i k tomu, aby se do rukou protistátního spikleneckého centra dostaly nejvyšší pozice v Komunistické straně Československa a ve státě. Klamal jsem Klementa Gottwalda, izoloval jsem ho a vedl jsem proti němu i další nepřátelskou činnost.“* Ke Klementu Gottwaldovi se váže i další přímá řeč, která se týká jeho doktora a měl ji vyslovit Rudolf Slánský. *„Počítal jsem s tím, že v případě uchopení moci se bude nutno zbavit Klementa Gottwalda. To totiž nelze popřít. Mohl jsem doktora Haškovce použít k odstranění Klementa Gottwalda v zájmu plného uchopení moci.“* V závěru své řeči se těmito prostředky vrací stále k Rudolfovi Slánskému a vkládá mu do úst následující vyřčení. *„Nesu odpovědnost za*

to, že byl vytvořen dojem, ačkoliv to nebylo mým úmyslem, jako by ústřední aparát představoval, jak to řekl soudruh Gottwald, druhé centrum ve straně.“ Dále „Vytvořila se situace, že tito spiklenci mohli počítat s tím, že by na celostátní konferenci strany mohli dostat většinu, mohli provést velezrádný převrat ve straně a tím také ve státě a uskutečnit své cíle, uskutečnit z Československa zmarshallizovanou zemi.“ A v posledním případě „Je pravdou, že každý nepřítel se snaží maskovat, předstírat souhlas s politikou strany, ale zkušenost nás také učí, že nepřítel, i když se snaží sebe lépe maskovat, přece nějak a v něčem ukáže svoje cizí nitro.“ Těmito přímými řečmi se pokouší Josef Urválek ve většině případů zmanipulovat a přesvědčit posluchače o vině obviněných.

Pro projev je také typické časté opakování, jelikož autor během projevu zmiňuje mnoho informací. K tomu užívá Josef Urválek prostředky typu *proces ukázal, tímto procesem bylo prokázáno, hlavní líčení přineslo informace a procesem bylo zjištěno*. Dále k tomu slouží opakování figur, které se v určitých částech projevu objevují. V úvodu své závěrečné řeči opakuje autor figury *američtí imperialisté, Sovětský svaz, nebezpečnost, rozdrčení buržoazních a velkostatkářských vlád, Titova klika, strategická rezerva, oportunističtí, sionisté či partyzáni*. V dalších částech jsou těmito opakujícími figurami spojení jako *trockisté a buržoazní nacionalisté*. V části, kde je hlavním tématem průmysl, autor nejčastěji opakuje spojení *kapitalistické státy, textilní, kožedělný a gumárenský průmysl, investiční prostředky a plánování*. V pasáži, jejichž tématem je armáda, se nejčastěji opakují spojení *sabotáž, reakční důstojníci, očista armády a spiklenecké centrum*. V závěrečné části dochází ke shrnutí toho, co se během projevu objevilo. Autor neopomine opakovat výrazy *američtí imperialisté, trockisté, spiklenci, špionáž a restaurace kapitalistického zřízení*.

Jak zmiňuje Marie Čechová ve své publikaci, je pro mluvený projev důležitá hierarchizace informací. K tomu slouží opakování nejrůznějšího typu, nejčastěji triáda.¹³⁴ Ta se v závěrečné řeči Josefa Urválka objevuje v různých spojeních. Můžeme např. uvést příklady *stranický, státní i hospodářský život; buržoazní, nacionalistický a fašistický živly; v hospodářském, politickém a veřejném životě či dobrodruh, zloděj a defraudant*. Dále pak můžeme toto užití vidět na příkladech *agent americké, anglické a francouzské špionážní*

---

¹³⁴ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 291

služby; židovští kšeftaři, fabrikanti a buržoazní živly; textilní, kožedělný a gumárenský průmysl; materiální, morální i politické škody nebo např. svobodná zednář, kolaborant a nepřítel.

V další části se podrobně podíváme na nejužívanější hesla, která se objevují v projevu prokurátora Josefa Urválka. K vysvětlení jednotlivých pojmů nám bude sloužit publikace Věry Schmiedtové Malý slovník reálií komunistické totality. Jednotlivé pojmy jsou seřazeny abecedně.

V prvním pojmem, kterému se budeme věnovat, je heslo *agent*. To se v projevu objevuje čtyřicet šestkrát. Autorka publikace zmiňuje, že vysoká frekvence užití tohoto pojmu je vyvolána fobií a hledáním škůdců nového režimu. Nejčastěji ve spojení agent západu, agent sionismu či agent amerických imperialistů.¹³⁵ Dalším pojmem je heslo ve znění *americký* či *američtí*, které se objevuje celkem osmdesát pětkrát. Toto heslo převažovalo převážně v 50. letech a toto označení je popisováno jako nepřátelské ke komunistickému režimu.¹³⁶ Heslo *aparát* se objevuje dvacet jedenkrát a má označovat byrokratickou oporu režimu.¹³⁷ *Buržoazie* se v proslovu Urválka objevuje čtyřicet třikrát a označuje příslušníky vykořisťovatelské třídy.¹³⁸

Následujícím heslem, kterému se budeme věnovat je pojem *dělnický*, který se objevuje sedmdesát jedenkrát a uvozuje to, co patřilo dělníkům nebo bylo dělníky tvořeno. Pojem *dělnický prezident* se váže k osobě Klementa Gottwalda.¹³⁹ *Demokracie* či *demokratický* se vyskytuje dvacet pětkrát, nejčastěji v užití lidová demokracie nebo lidově demokratický. Autorka popisuje výraz demokracie jako státní forma, ve které byly orgány voleny formálně a nesvobodně, moc měla v rukou jedna politická strana.¹⁴⁰ Fidelius ve své publikaci zdůrazňuje, že pojem demokracie byl spojován s přívlastkem lidová, socialistická či všelidová. Bylo to z důvodu, že měla být demokracie vyjádřena nějakým přívlastkem, který

---

¹³⁵ SCHMIEDTOVÁ, Věra. *Malý slovník reálií komunistické totality*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 16

¹³⁶ Tamtéž, s. 19

¹³⁷ Tamtéž, s. 20

¹³⁸ Tamtéž, s. 30

¹³⁹ Tamtéž, s. 39

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 40

by vystihoval podstatu věci a dále také z důvodu, že například spojení lidová demokracie znělo lahodně uchu.¹⁴¹ Pojem *kádr* či *kádrový* se objevuje osmkrát a označuje politicky vyspělého a prověřeného straníka.¹⁴² Pojmy *kapitalismu* či *kapitalista* se objevují celkem čtyřicet sedmkrát.¹⁴³

Nejčastěji se vyskytuje heslo *lid*, a to celkem sto třicet šestkrát. Ze slovníku vychází, že byl pojem používán jako cílová skupina, za kterou komunistický režim bojuje.¹⁴⁴ Pojem *národní* vyjadřuje sounáležitost s národem a objevuje se dvacetkrát.¹⁴⁵ Následující pojem *nepřátelský* měl vyjadřovat vše, co bylo spojeno s kapitalismem, v projevu se vyskytuje třicet sedmkrát.¹⁴⁶ Heslo *partyzán* se v projevu Josefa Urválka vyskytuje devětkrát a označuje účastníka odboje za druhé světové války.¹⁴⁷ Pracující ve spojení *pracující lid* se objevuje čtrnáctkrát. Fidelius zde uvádí, že přívržek pracující se zdá být nadbytečný.¹⁴⁸ Pojem *reakce*, popisující skupinu nepřátel nového režimu, se objevuje devatenáctkrát.¹⁴⁹ *Sabotáž*, jejíž užití převažuje v 50. letech, označující úmyslné ničení se objevuje dvacet dvakrát.¹⁵⁰ Příznačným pojmem projevu Josefa Urválka je pojem *sionismus*. Původně židovský ideový směr, který propagoval návrat do zaslíbené země a vznik státu Izrael. Tento pojem se vyskytuje v projevu čtyřicet devětkrát.¹⁵¹ Hesla *socialismus* nebo *socialistický* se vyskytují dvacet čtyřikrát.¹⁵² Pojmy jako *spiklenec* či *spiklenecké* se objevují v projevu

---

¹⁴¹ FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci: nové, rozšířené vydání. Druhé, rozšířené vydání.* Praha: Triáda, 2016. Paprsek (Triáda), s. 47

¹⁴² SCHMIEDTOVÁ, Věra. *Malý slovník reálií komunistické totality.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 71

¹⁴³ Tamtéž, s. 73

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 86

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 101

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 104

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 116

¹⁴⁸ FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci: nové, rozšířené vydání. Druhé, rozšířené vydání.* Praha: Triáda, 2016. Paprsek (Triáda), s. 19

¹⁴⁹ SCHMIEDTOVÁ, Věra. *Malý slovník reálií komunistické totality.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 140

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 149

¹⁵¹ Tamtéž, s. 153

¹⁵² Tamtéž, s. 155

celkem osmdesát devětkrát a jak uvádí autorka, tento pojem se výrazně používal v 50. letech.¹⁵³ *Výstavba*, nejčastěji ve spojení výstavba socialismu, se objevuje osmnáctkrát.¹⁵⁴ Synonymem pro označení agent bylo v 50. letech využíváno pojem *špión*. Tento pojem se v projevu vyskytuje celkem šedesát dvakrát.¹⁵⁵ Spojení *velezrádce*, *velezrada* či *zrádce* jsou v projevu obsažena dvacet devětkrát.¹⁵⁶ Pojem *západní* byl v 50. letech synonymem pro pojem kapitalistický, obsažen je v projevu třicetkrát.¹⁵⁷ Poslední pojem, který je zapotřebí zmínit a vyskytuje se ve větší míře, je pojem *záškodník*. Tento pojem se v projevu vyskytuje dvacet devětkrát a označoval člověka, který škodí veřejným zájmům.¹⁵⁸

Tímto výpisem jsme sledovali nejčastější užití pojmů, která ve svém projevu prokurátor Josef Urválek užil. Jsou příznaková pro dobu vzniku závěrečné řeči. Dalšími příznakovými jazykovými prostředky, které se objevily v projevu v menší míře, jsou pojmy *bratrský*, popisující osobu příslušnou ke státu socialistického tábora či ke komunistickému hnutí,¹⁵⁹ dále *budování*, které je popisováno jako tvoření a organizování nové společnosti.¹⁶⁰ Dále to je heslo *emigrace*, které je označováno jako nelegální odchod za hranice státu a život v zahraničí,¹⁶¹ *kolaborant* je označován člověk, který spolupracovat za války s Němci,¹⁶² pojem *kritika* je popisován jako kritické hodnocení, které bylo vyžadováno¹⁶³ a heslo *masa* či *masový* označuje hromadný či široce lidový, nejčastěji užíváno jako velká skupina lidí.¹⁶⁴ Lid pojatý jakožto masa není, jak se zdá, zásadně schopen samostatného myšlení, nezávislého politického rozhodování: proto potřebuje trvalé vedení a řízení.¹⁶⁵ (přidat Fideiuse)

---

¹⁵³ Tamtéž, s. 160

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 164

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 172

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 204

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 197

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 199

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 27

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 29

¹⁶¹ Tamtéž, s. 52

¹⁶² Tamtéž, s. 75

¹⁶³ Tamtéž, s. 81

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 91

¹⁶⁵ FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci: nové, rozšířené vydání. Druhé, rozšířené vydání.* Praha: Triáda, 2016. Paprsek (Triáda), s. 34

K ocenění posluchačů užívá již zmíněný tvar 1. osoby plurálu. Dále k tomu užívá spojení typu *stalo se nám všem zřejmý a díky bdělosti pracujícího lidu*.

Další syntaktický jazykový prostředek, který se objevuje v tomto projevu, je prostředek postponovaného přívlastku. Ten se vyskytuje ve spojeních *agenty zastupující zájmy, činnost nepřítelů, zrazujícího zcela záměrně bojující slovenský lid* a dále *činnost směřující k tomu*. Následně *překonávající, zdrcující, vyplňující, kryjící se, pachtících se* či *vydávající se*. Postponovaný přívlastek nalezneme dále ve tvarech *požívající, tvářící se, budující, spočívající, ukládající se, týkající se, spekulující, mající a falšující*. Nejčastěji se objevuje postponovaný přívlastek ve spojení *pracují lid*.

Dále se budeme zabývat zmnožením syntaktických pozicí. Prvním typem, který rozlišujeme je koordinace. Jak zmiňuje Petr Králík, je to vztah spojování totožných složek.¹⁶⁶ V textu se objevují např. ve spojeních *je naplněno nejhlubším opovržením a spravedlivým hněvem; bratrské a spojenecké svazky s našim osvoboditelem a záštitou naší svobody, se Sovětským svazem i se zeměmi lidové demokracie; velezrádná a špionážní činnost; historické vítězství Sovětského svazu a jeho slavné armády osvoboditelky; buržoazní a velkostatkářské vlády; trockističtí a sionističtí agenti; miláček strany a lidu; nepřítel lidu a Sovětského svazu; Slánský a jeho společníci a dále pevný a nerozlučný svazek se Sovětským svazem*.

Druhým typem je adordinace, kterou Petr Králík popisuje jako členy skupiny, které zaujímají stejnou syntaktickou pozici ve formální struktuře věty.¹⁶⁷ V projevu Josefa Urválka se vyskytují v příkladech jako jsou do služeb *nepřátel lidstva, amerických imperialistů; komunistická strana, slavná vůdkyně našeho lidu na cestě k socialismu; s našim osvoboditelem a záštitou naší svobody, se Sovětským svazem i se zeměmi lidové demokracie; američtí imperialisté, tito zvlčili nástupci Hitlerovi; sionističtí agenti, Slánského tlupa od mládeže; Jan Šverma, nejbližší spolupracovník Klementa Gottwalda; Bedřich Geminder, jeden z nejbližších osobních přátel Slánského; Vavro Hajdů, syn majitele lázní, sionista, starý agent intelligence service; národní hrdina, milovaný veškerým lidem i*

---

¹⁶⁶ Petr Králík (1), Hana Gruet Škrabalová (2) (2017): KOORDINACE. In: Petr Králík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny

¹⁶⁷ Petr Králík (2017): ADORDINACNÍ VZTAH. In: Petr Králík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny

všemi pokrokovými lidmi světa, Julius Fučík; Oto Šling, syn továrníka, milionáře; Clementis, závazný špion západních výzvědných služeb, oddaný lokaj Beneše a současně představitel slovenského buržoazního nacionalismu a dále např. Slánský, sám sionista, trockista, sluha buržoazie v první republice a lokaj imperialistů.

Hyperbola se objevuje v úvodní části, kdy autor projevu popisuje činy obžalovaných. *Jak záměrně působili nesmírně, mnohamiliardové škody našemu hospodářství* a také ve spojení *Jako chobotnice o tisíci chapadlech byli prisáti na těle republiky a sáli z ní krev a mír*. Dále užívá hyperbolu v souvislosti s americkými imperialisty a jejich činy. *Američtí imperialisté, tito zvlčili nástupci Hitlerovi, zotročující stamiliony lidí, snaží se ze všech sil zabránit svému konci historicky předurčenému*. Následně tuto figuru užívá ve spojení se sionistickými organizacemi. *Sionistické organizace byly vždy spjaty tisícerými nitkami třídních zájmů se světovým kapitalismem*. V části, kde autor rozebírá hospodářství, se objevuje hyperbola v užití *V průběhu hlavního líčení bylo prokázáno, že spiklenci působili našemu hospodářství mnohamiliardové škody* a dále v souvětí *Vedle plánů výstavby a přestavby hospodářství, které znaly miliony našich pracujících...* V této části také užívá hyperbolu ve větě *Současně pod záminkou rekonstrukce byly ničeny provozu schopné objekty, a tak vyhazovány miliardové částky* a také v souvětí *Odhalení miliardových škod v oblasti zahraničního obchodu a okrádání demokratického tábora, bylo znemožňováno zavedením falešného konta M, který si vymyslel rafinovaný čachrář Löbl*. Hyperbola je dále užita ve větách *Spiklenci způsobili naší zemi nesmírné, miliardové škody*. *A přece vítězně plníme plán a stavíme nový krásný život pro nás i pro příští pokolení této země, proti hrstce spiklenců stojí neotřesitelné úsilí milionových mas, tisíce a tisíce plamenných a hněvivých projevů našich pracujících, které došly do rukou soudu v posledních dnech, vyjadřují souhlasně pevné odhodlání napravit v nejkratší době škody, které nám tito zaprodanci imperialistů způsobili*. V samém závěru závěrečné řeči ji autor užívá ve větě *A právě v tyto dny stovky závodů hlásí předčasné splnění čtvrtého roku Gottwaldovy pětiletky*.

V této části se budeme zabývat jazykovým prostředkem gradace. Tu autor užívá zesílení významu jednotlivých výpovědí. V úvodu svého projevu užívá gradaci v pasáži *Poznali jsme, jak se snažili zneužít naší komunistické strany, slavné vůdkyně našeho lidu na cestě k socialismu, jak nás zaprodávali západním imperialistům v hospodářství i v mezinárodních*

stycích, jak podryvali naše bratrské a spojenecké svazky s našim osvoboditelem a záštitou naší svobody, se Sovětským svazem i se zeměmi lidové demokracie. Jak záměrně působili nesmírné, mnohamiliardové škody našemu hospodářství. Jak naši armádu činili neschopnou čeliti útoku agresorů, jak v našich ministerstvech na čelných místech tvořili špionážní agentury. Jak z naší bezpečnosti se pokoušeli vytvořit nástroj svých spikleneckých plánů. Dále také v části Živelné rozhořčení, které se zmocnilo našeho lidu ukazuje, že náš lid rozdrtí každého, kdo sáhne na svobodu a nezávislost naší vlasti. Každého, kdo se pokusí svou zločinnou rukou mařit naše socialistické budování. Kdo sáhne na svobodu dosaženou díky Sovětskému svazu a jeho slavné armádě. Ukazuje, že se vypořádá nemilosrdně s každým, kdo se pokusí zpřetrhat naše pevné svazky se Sovětským svazem. Že zúčtuje s každým, kdo by chtěl ohrozit republiku ve válečném spikleneckém spojení se západními imperialisty.

Gradaci v těchto navazujících větách dosahuje autor postupným navazováním vedlejších vět předmětných. Dále stupňuje své vyjádření opakujícím výrazem poznali jsme, kdy i použitím tvaru 1. osoby množného čísla navozuje kontakt s posluchačem. *Poznali jsme v plné, odporne nahotě morální profil těchto zločinců, poznali jsme nebezpečí, které nám všem hrozilo. Poznali jsme souvislosti s odhalenými zločiny i příčiny, které působily, že se objevovaly vážné nedostatky na řadě úseků našeho stranického, státního i hospodářského života.*

V dalším případě používá gradaci k tomu, aby posluchačům vylíčil to, co plyne z rezolucí informačního byra. *Rezoluce informačního byra komunistických a dělnických stran v roce 1948 a 1949 odhalující v celé hloubce zradu Titovy kliky v Jugoslávii, ukázaly právě na příkladu Titovské Jugoslávie, jaká a jak nebezpečná karta to byla. Rezoluce ukázaly, že buržoazie odedávna používá starého způsobu najímat si špiony a provokatéry uvnitř stran dělnické třídy. Ukázaly, že právě takovým způsobem se snaží imperialisté rozložit tyto strany zevnitř a podřídit si je. V Jugoslávii se jim to podařilo. Rezoluce informačního byra způsobily zdrcující porážku nejen Titově klíce, ale především západním imperialistům.*

Následně užívá tuto figuru k popisu Rudolfa Slánského a jeho vztahu ke komunistické straně. *Rudolf Slánský, syn zámožného obchodníka, vetřel se do komunistické strany s přitěží svého buržoazního původu. Nikdy nezpřetrhal pouta, která ho poutala s tímto prostředím. Od počátku své politické činnosti dopouštěl se oportunistických odklonů. Jako oportunista*

a zbabělec, choval se před buržoazními soudy a policií předmnichovské republiky. Hanebně zapřel ideje komunistické strany.

V pasáži, kde mluví Josef Urválek o smrti Jana Švermy, stupňuje jednotlivými výpověďmi význam viny Rudolfa Slánského a zároveň tím cílí na emocionalitu. *Slánský neprojevoval cestou o osud Švermy nejmenší zájem. Ani prstem nehnul, aby pomohl Švermovi. Ponechal ho napospas osudu. Věděl, že Šverma cestu nevydrží, že zahyne, vydal nemocného Švermu do rukou marodéra, který se neštilil okrást Švermu o hodinky i peníze, které měl Šverma u sebe k zajištění úkolů. Vina Slánského na smrti Švermy ukazuje Slánského morální profil jako netvora, jako zvilého nepřítele nejen Švermy, ale i lidu, jako nepřítele, který nezná slitování ani v kritických okamžicích života. Následně užívá stupňování významu ve spojení s trockisty. V celém životě Slánského se jasně projevuje trockistická linie. Trockisté byli jeho nejbližší přáteli v mládí. Trockisté jsou jeho nejbližšími i po osvobození republiky. Vše zapomenuto, vraťte se. A také v části V nitru zůstávají všichni zvilými nepřáteli lidu a komunistické strany a spojují se s nejagresivnější imperialistickou mocností světa. Tak, jako trockisté zaprodávali sovětskou zemi nacistickému Německu a Mikádovskému Japonsku, tak trockista Slánský a jeho společníci zaprodávali naši zem následovníkům a pokračovatelům Hitlera, americkým imperialistům. Stupňování významu užívá taktéž při popisu obžalovaného Clementise. V souvislosti s osobou Clementise, zavázaného špiona západních výzvědných služeb, oddaného lokaje Beneše a současně představitele slovenského buržoazního nacionalismu, nerozlučného společníka Slánského, je třeba zodpovědět několik otázek, které se na první pohled vnucují. Clementis, tento pomocník a protěžér Benešův, tento zrádce vysokého stylu, jehož vystupování se tak zamlouvalo anglickým lordům, si marně nasazoval masku pro důvěrného Slováka. V části zabývající se Slovenskem užívá gradace v části *Tvář Slovenska se změnila k nepoznání. Slovensko trotarů, Slovensko hladových dětí, Slovensko sevřených lidí pachtících se na horských kamenitých svazích, Slovensko nezaměstnanosti a trvalého vystěhovatelství, takové Slovensko zmizelo v nenávratnu.* Následuje stupňování významu týkající se Slánského a Clementise. *Mají tytéž kontrarevoluční cíle jako má Slánský a jeho spikleneckí spolupracovníci. Proto se Clementis spolčuje se Slánským. Proto se Slánského a Clementisovi lidé navzájem prosazují a hrají si do ruky. Ve svých cílech v jednom jsou.**

V souvislosti se sionismem užívá Josef Urválek gradaci ve větě *Sionistického hnutí, to jsou sionistické organizace v Americe, plus vládnoucí klika státu Izrael, plus sionističtí kapitalisté na celém světě spjati těsnými svazky svých fabrik, společností a různých kšeftů s americkými imperialisty, kde si pomáhá výrazem plus*. K obvinění obžalovaného Fischla užívá gradaci ve spojení s označením novonacisté. *Na Fischlovi je vidět, co je to sionismus. Za okupace kolaboroval s nacisty. Po osvobození zachraňuje hromadné vrahy, účastníky vyhlazení Lidic a Ležáků, vysokého nacistického soudce Zechnera a dalšího vysokého nacistického důstojníka. Fischl, sionista, vydávající se za ochránce židovského národa, ve skutečnosti zachránce těch, kteří vraždili příslušníky židovského národa. A nad to spojenec novonacistů. To je jejich pravá tvář. Právě tak Ben Gurionova vláda v Izraeli, která zaprodala stát Izrael americkým imperialistům. Spojuje se přes ně s novonacisty v Západním Německu. Při popisu obviněného Rudolfa Slánského stupňuje jeho označení. Slánský, sám sionista, trockista, sluha buržoazie v první republice a lokaj imperialistů v dalším vývoji...* Gradace se také objevuje v části, kdy autor oslavuje vítězství komunismu v Československo, a to na příkladu *v boji za vítězství socialismu v naší zemi, v tomto největším historickém vítězství, historickém zápase, vítězství nového sociálního řádu, má rozhodující zásluhu revoluční strana dělnické třídy, komunistická strana, řídicí se učením Marxe, Engelse, Lenina a Stalina*. Při dalším stupňování významu si pomáhá ukazovacím zájmenem takový, které se objevuje v různých tvarech ve třech po sobě jdoucích větách. *Takové kreatury rozmisťoval Slánský do nejdůležitějších krajů republiky. Takové jako byl Šling dával Slánský za vzor. Takoví měli podle Slánského ovládnout naši stranu v krajích a zajišťovat uskutečňování kontrarevolučního plánu spikleneckého centra*.

Dále tomu pomáhá opakující se výraz plánovat, který užívá ve větě *Nebyla plánovaná výstavba závodů na kaučuk, nebyla plánovaná výstavba hliníkáren, nedostatečně se plánovala další výstavba Stalinových závodů pro výrobu pohonných látek*. V souvislosti se zprostředkováním vývozu a dovozu užívá gradaci při vyjmenování osob, kteří můžou za problémy, které s tím souvisely. *To byli ti Gutmanové, Tyrasové, Dubové a jiní a jiní. To byli lidé, kteří zradili a kteří záškodnickým působením spiklenců vydržováni z prostředků, které patřily našim pracujícím*. S osobou Bedřicha Reicina se objevuje gradace ve formě *Tento zlosyn, jehož život od počátku okupace je spojen s řadou nejpodlejších zrad, je zvlášť vhodným adeptem pro titovské agenty. Tento bídák, který zradil Gestapu Júlia Fučíka a řadu*

dalších vedoucích soudruhů z ilegálního vedení strany si do Sovětského svazu odjel jako zavázaný agent Gestapa a Sichrhainzdeestu, to je skutečně typ pro imperialistickou špionážní službu. V části, kde se autor věnuje tzv. Štěchovickému archivu si pomáhá ke gradaci výrazy za první a za druhé, kdy stupňuje informace týkající se tohoto archivu. K popisu Klementa Gottwalda užívá gradaci ve formě předseda strany, prezident republiky, veškerým lidem, a především dělnickou třídou milovaný vůdce lidu, moudrých Stalinův žák, Klement Gottwald. Tohoto bývalého prezidenta Československa se týkají i následné dvě gradace. První vidíme na příkladu Podváděli stranu a její volené orgány. Podváděli předsedu strany Klementa Gottwalda. Podváděli při kádrových opatření v hospodářských otázkách, při sestavování podkladů při podpisování mezinárodních smluv, prostě na každém kroku a druhou ve formě Je to proto, protože síla myšlenky socialismu, žhoucí vlastenectví všeho naše lidu, budovatelské nadšení, bezmezná důvěra k naší straně, k jejímu vedení a k soudruhu Klementu Gottwaldovi, vřelá láska k Sovětskému svazu, jsou nepřekonatelné. V samém závěru svého projevu užívá Josef Urválek gradujiícího vyjádření za pomoci opakující se částice necht'. Necht' váš rozsudek dopadne jako železná pěst, bez nejmenšího slitování. Necht' je ohněm, který do kořene vypálí tuto hanebnou hlízu zrady. Necht' je zvonem, volající po celé krásné vlasti, k novým vítězstvím na pochodu k slunci socialismu.

Další jazykový prostředek, který užívá Josef Urválek, je spojení u nás. To napomáhá posluchačům k lepší orientaci a zároveň cílí na emocionalitu. Poprvé autor používá tento výraz v počátku svého projevu, a to konkrétně ve větě *V mnoha zemích Evropy i Asie a také u nás, po roce 1945, byly v důsledku historického vítězství Sovětského svazu a jeho slavné armády osvoboditelky, rozdrčeny buržoazní a velkostatkářské vlády.* K orientaci pomáhá toto spojení také ve větě *V průběhu let 1947 až 1948 v zemích osvobozených Sovětským svazem a také u nás v únoru 1948 byly tyto otevřené agentury západních imperialistických států, zastupující zájmy současně buržoazie vlastních zemí, odhaleny, jejich pokusy o kontrarevoluční puč zlikvidovány a jejich představitelé z legálních mocenských pozic vítězným lidem vyhnáni.* Zde zmiňuje západní agentury, které měly být likvidovány hlavně díky přispění Sovětského svazu. V další části se autor věnuje nově vzniklému státu Izrael. V souvislosti s ním se Josef Urválek zmiňuje o snahách Američanů o světovládu, které mají dosáhnout i za přispění velvyslance Izraele v Československu. Pro lepší orientaci posluchačů jmenuje konkrétně jméno tohoto velvyslance v následující výpovědi *A u nás plnil toto*

*ujednání ve funkci izraelského vyslance Ehud Avri'el Ivral. V další části se věnuje osobě Konniho Zilliacuse, který měl mít na starost nepřátelské agentury po celé Evropě i v Československu. Josef Urválek ironicky uvádí, že cestoval po celé Evropě a zastavil se i v Československu, aby zkontroloval činnost skupiny Rudolfa Slánského, o čemž vypovídá následující věta *Po únoru 48 přišel si k nám Zilliacus ověřit, jak si vede jim vedená imperialistická agentura u nás, přišel na průzkum pozic.* V následujících dvou výpovědích užívá tento prostředek hlavně z důvodu cílenosti na emocionalitu a také s jistou dávkou nadsázky. *To ví u nás každé dítě a Náš lid nemůže být dosti vděčen soudruhu Gottwaldovi za to, že s bolševickou prozíravostí a rozhodností soustavně mařil zločinné úklady spiklenců o osud republiky, že naplnil skutkem svá bolševická slova na zasedání Ústředního výboru strany v únoru 1951, ještě žádnému z agentů a zrádců u nás stromy do nebe nenarostly a nenarostou.**

Další typický prostředek, který můžeme nalézt v rétorickém stylu, je intertextualita. Ve svém projevu se Josef Urválek nejprve vrací k procesu s Miladou Horákovou, kdy se zmiňuje o vlivu politiků z Velké Británie a USA na Edvarda Beneše, Huberta Ripku a další. *Jejími dirigenty byli západní diplomaté, především americký velvyslanec Steinhard, jak to bylo dokázáno v procesu s Horákovou a společně.* V další části se vrací k Trumanově doktríně a Marshallovu plánu, který nebyl v Československu přijat. *Tyto strategické rezervy imperialistů se aktivizují v téže době, kdy západní imperialisté podnikají frontální útok proti zemím tábora míru za pomoci diverzantů a vrahů placených ze 100 milionů dolarů, odhlasovaných na návrh pana Trumana pro tyto účely americkým kongresem. Bylo by s podivem, kdyby západní imperialisté nechali právě naši zemi pokojnému vývoji.* K myšlence vytváření myšlenky tzv. mostu mezi západem a východem, kdy Československo mělo být neutrální, se autor vrací v souvětí *V tom spočívalo poslání tzv. mise UNNRA spravovanou Löblem, to bylo ono vytváření mostu, jak ho ve svých plánech budoval Ripka i Slánský a Frejka se Zilliacusem...* K procesu, ve kterém byl odsouzen Heliodor Píka, se vrací Urválek v části *spojil se s dalšími reakčně zaměřenými důstojníky, kteří se vrátili ze západu, jako s generálem Bočkem, odsouzeným celostátním soudem pro velezradu a špionáž, generálem Klapálkem, špionem Heliodorem Pikou a dalšími.* Mimo jiné se takto Josef Urválek vrací ke Slovenskému národnímu povstání, válce v Koreji nebo roztržce v Jugoslávii.

Josef Urválek se pokouší neužívat ve své závěrečné řeči příliš složitá souvětí. A to především z důvodu, aby bylo pro posluchače vše jasné a neztráceli se v jeho projevu. Pokud jsou souvětí příliš dlouhá, pokouší se v další části vysvětlit pojmy, u kterých by mohlo dojít k nepochopení. Přesto se v jeho projevu najdeme několik souvětí, která by mohla posluchačům dělat problémy, a to z důvodu užití mnoha informací. První takovéto souvětí je ve formě *Právě proti těmto základním předpokladům, výstavby šťastného Slovenska, namířili Clementis a jeho buržoazně nacionalističtí spojenci své zločinné, rozvratné úsilí s cílem oddělit Slovensko od českých zemí, rozdělit český a slovenský proletariát, obnovit vládu slovenské buržoazie, vydat Slovensko do područí amerických imperialistů, vytvořit ze Slovenska a celé republiky základnu k válce proti Sovětskému svazu.* V dalším souvětí, které by mohlo posluchačů dělat potíže, je z našeho pohledu uvedeno příliš cizích jmen a také z důvodu, že ve větě dochází k vyšinutí z větné vazby. *Výpověď amerického špiona, sionisty Hornsteina, odhaluje, že toto spojení je založeno přímo na tajné smlouvě mezi Trumanem, Etchesonem a předsedou vlády státu Izrael, Ben Gurionem, že výsledkem této smlouvy je plán Monher-ton-Etcheson, který stanovil podmínky, za kterých budou USA podporovat zřízení státu Izrael.* Dalším souvětím, které by nemuselo být pro posluchače zřetelné, je souvětí *Je nutno konstatovat, že se nepodařilo ani záškodnickými metodami ani rozestavováním nepřátelských kádru do význačných funkcí ochromit práci naší bezpečnosti, kde bylo dosti straně a lidu věrných bezpečnostních pracovníků, kteří plnili své povinnosti neúchylně a odpovědně, čehož nejlepším důkazem je, že právě ti, kteří usilovali o zneužití a zdiskreditování bezpečnostního aparátu, sedí dnes na lavici obžalovaných.* Posledním příkladem složitého souvětí je souvětí *Máme právě co činit s takovými hnusnými zrádci a zaprodanci, také tato banda se připravovala, aby v případě napadení naší země nepřitelem vrazila dýku do zad lidu a posloužila tak americkým imperialistům, tito zlosynové jsou nejen nepřátelé naší země, ale také všehomírového lidstva, a jejich dopadení a zneškodnění je proto nejen vítězstvím naší země, ale současně je novou zdrcující porážkou amerických imperialistů, a tím novým vítězstvím tábora míru a demokracie,* které by nemuselo být pro každého posluchače jednoduché k pochopení.

Jak se můžeme dočíst v publikaci Marie Čechové, *Současná stylistika*, autor mluveného projevu se raději vyhýbá i užití zkratk. ¹⁶⁸ Josef Urválek se tohoto drží a ve svém projevu se úspěšně vyhýbá užití zkratk. Toto užití se objevuje pouze v pěti případech. Nejprve ve spojení *ve Švýcarsku USC používá Noel Field. (Maybe UUSC)* Ve spojení se Spojenými státy americkými užívá zkratku tohoto státu *USA*. Taktéž s touto zemí se pojí *mise UNNRA*, v českém překladu *Správa Spojených národů pro pomoc a obnovu, která zajišťovala pomoc obětem druhé světové války*. Jako zkratku taktéž můžeme označit *Gestapo*, která pod svou zkratkou skrývá název *Geheime Staatspolizei*, v českém překladu *tajná státní policie*. Josef Urválek ve svém projevu taktéž zkracuje roky 1948 a 1951, kdy v některých částech své závěrečné řeči vynechává první dvě číslice. To však nemůžeme považovat za zkratku.

Modalita epistémická se v projevu Josefa Urválka vyskytuje ve formě *nebylo by možno zaručit* a dále ve formě *mohli vydávat* a *mohli vykonávat*. Postoj jistoty vyjadřuje užitím částice *prý*, a to v příkladech *prý bojoval* a *jeho nejvřelejším přáním prý je rozbít všechny ty pomluvy*. Dále užitím prostředků *je velmi dobře známo* a *zcela jasně*. Modalita voluntativní se objevuje v závěrečné řeči Josefa Urválka na příkladech *nemohl to přiznat, je nutné a mohl se opírat*.

4.1.6 Kompoziční výstavba

Mezi typické příklady kompoziční výstavby patří oslovení, které bývá zpravidla na počátku projevu. Jak jsme si již uvedli v kapitole *Morfologická rovina*, autor projevu užívá oslovení k oslovení publika a taktéž k oslovení obžalovaných. V této kapitole nás však bude zajímat pouze první možnost. Tu využívá jak v samém počátku projevu, tak i na závěr své závěrečné řeči. Znění oslovení je ve formě *občané, soudci...* a slouží k navázání kontaktu s posluchači tohoto projevu.

Dále zde řadíme prostředky, kterými autor vyjadřuje věcné členění textu. K tomu používá prostředky jako *v průběhu líčení jsme sledovali*, *v průběhu líčení jsme sledovali*, *v průběhu hlavního líčení bylo prokázáno*, *děle pak tento proces ukázal*, *hlavní líčení přineslo* či *hlavní líčení odhalilo*. V dalších případech užívá tvary v 1. os. pl., jako např. *poznali jsme*, *můžeme předpokládat* či *viděli jsme*. K těmto cíli dosahuje autor taktéž výrazy *dovolte*, *abych v této*

---

¹⁶⁸ ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 289

souvislosti připomněl nebo mým odpovědným úkolem je, abych v závěru tohoto procesu shrnul a zhodnotil jeho výsledky a vinu obviněných, abych ukázal na jeho zvláštnosti, již je nemá. Dále toho dosahuje výrazy mám za to, že je nutné, abych se šířeji zabýval; stalo se nám všem zřejmý; je třeba ještě k závěru odpovědět či je třeba zdůraznit.

Jelikož je pochopení obsahu mluveného projevu složité, zejména pokud se jedná o takto dlouhý projev, uchyluje se autor projevu k opakování téhož obsahu. To můžeme vidět v několika pasážích, kdy dlouze hovoří o jedné informaci a stále opakuje tytéž termíny. To vidíme např. v části, kdy se zmiňuje o hospodářství a opakuje výrazy *za ceny krajně nevýhodné, investiční prostředky, plánování* či opakování *figury textilní, kožedělný a gumárenský*.

Ke kompozici textu taktéž patří persvazivní prostředky, např. *před naším lidově demokratickým soudem, nebyl dosud projednán případ takových zločinců...* a prostředky intertextovosti, kdy se vrací k předchozím obžalovaným, jako např. ke generálům Klapálkovi a Píkovi, či k Miladě Horákové, a dále se ve svém projevu navrácí k dalším historickým událostem. Další jednotlivé persvazivní prostředky a prostředky intertextuality jsme si zmínili v předchozích kapitolách věnujících se jazykovým rovinám.

Hierarchizaci jednotlivých informací vidíme na tom, že např. nejprve mluví autor o Jugoslávii, poté o vině obžalovaných, dále o hospodářství a zmiňuje i další témata. Ta méně důležitá témata zmiňuje až v samém závěru své závěrečné řeči.

Můžeme sledovat, že na kompoziční výstavbě si dal Josef Urválek velmi záležet, jelikož je jeho závěrečná řeč srozumitelná a lehce pochopitelná. To bylo také hlavním cílem tohoto projevu, aby si komunistická strana získala podporu občanů země. Z hlediska propracovaného frázování a přehledné kompozice můžeme tento projev Josefa Urválka považovat za úspěšný.

5 Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo provést jazykový rozbor závěrečné řeči prokurátora Josefa Urválka v procesu protistátního spikleneckého centra a zároveň pomocí jednotlivých jazykových rovin vyznačit kompoziční výstavbu této řeči. Práce začíná stručným životopisem Urválka a snažíme se vyzdvihnout ty body jeho kariéry, které mohly ovlivnit jeho formu přednesu. Dále stručně popisujeme události, které vedly k tomu, aby se tento proces uskutečnil. Následně představujeme obviněné tohoto procesu, z nichž jedenáct bylo odsouzeno k trestu smrti.

V následující části se věnujeme pojmům persvaze, manipulace a propaganda. Vzhledem k době konání tohoto procesu jsou právě tyto pojmy důležité, jelikož se proces uskutečnil v době totalitního režimu, který tyto pojmy silně ovlivňovaly.

Dále si představuje jazykové prostředky, které by mohly mít za cíl ovlivnit posluchače. Předpokládáme, že Urválka silně ovlivnila doba, ve které závěrečnou řeč přednesl, jelikož musela být schválena tehdejším nejvyšším vedením Komunistické strany. Zároveň jsme v bakalářské práci přihlédlí k tomu, že od pronesení závěrečné řeči uběhlo před sedmdesát let.

V hláskové rovině se ukázalo, že projev Josefa Urválka je plně v souladu s dobovou kodifikovanou formou. Opět můžeme předpokládat, že v tak důležitém procesu byl na Urválka vyvíjen velký tlak a musel se tedy plně soustředit na své vyjadřování.

Na úrovni morfologické roviny užívá ve velké míře Josef Urválek tvary 1. osoby plurálu, které slouží k zapojení posluchačů do děje. Zároveň více užívá tvary superlativu než tvary komparativu. Totéž platí i pro zvrtné a opisné pasivum, kdy se opisné pasivum vyskytuje častěji. V malé míře využívá autor tvarů přechodníků. Oslovení využívá jak k oslovení recipientů, tak k oslovení obviněných, kdy k obviněným v rámci své závěrečné řeči promlouvá.

Lexikální rovina se vyznačuje velikým množstvím jednotlivých výrazů, kterými Urválek označuje obviněné. Neopomene užívat dobově příznačné označení Žid a sionisté. Ve své promluvě užívá také často metaforických a ironických užití. V závěrečné řeči Josefa Urválka taktéž můžeme najít přirovnání a přídavná jména, která cílí na emocionalitu. Vše doplňuje

persvazivními a propagandistickými výrazy, kterými posiluje význam informací, které posluchačům sděluje.

V syntaktické rovině se Urválek vyhýbá užití zkratk, které by mohly být pro posluchače složité na pochopení. Objevují se výrazy, které se často opakují, k čemuž také slouží jazyková figura triáda. Následně můžeme pozorovat užití řečnických otázek a také přímé řeči, kterou využívá autor k potvrzení toho, co bylo během soudního líčení vyřčeno a čím byli obvinění konfrontováni. Typický prostředek řečnického stylu, který se objevuje v závěrečné řeči Josefa Urválka, je intertextualita. Urválek neopomine během svého projevu zmínit historické události, které se udály před tímto procesem nebo se děly během něho. Jednotlivé výpovědi taktéž stupňuje a zdůrazňuje vinu obviněných.

Závěrečná řeč Josefa Urválka potvrdila svou kompozicí, že vznikala v době totalitního režimu v Československu. Objevuje se časté propagandistické výrazy a cílí na ovlivnění recipientů. Tento rozbor závěrečné řeči nám umožňuje nahlédnout na jazyk, který je typickým pro totalitní režimy.

6 Seznam použitých informačních zdrojů

6.1 Prameny

URVÁLEK, Josef. Závěrečná řeč hlavního prokurátora Josefa Urválka. 26. listopadu 1952. Dostupné také z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/proces-se-slanskym-den-sedmy-vypovedi-znalcu-a-obhajcu-zaverecna-rec-hlavniho-9099731>

6.2 Literatura

BARTOŠEK, Jaroslav. Nosiče persvazivního sdělení v politickém diskurzu. In: *Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích: sborník textů z mezinárodní vědecké konference, Ostrava 13.–15.9.2005*, Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005. s. 22–27. ISBN 80-7368-101-3.

BARTOŠEK, Jaroslav. Přesvědčování a manipulace v politické žurnalistice. In: SRPOVÁ, Hana et al. *Od informace k reklamě*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2007. s. 51–105. ISBN 978-80-7368-265-1.

ČECHOVÁ, Marie a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 2000. ISBN 80-85866-57-9.

ČECHOVÁ, Marie, KRČMOVÁ, Marie a MINÁŘOVÁ, Eva. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

FIDELIUS, Petr. *Jazyk a moc*. München: Karel Jadrný, 1983. ISBN 3-922810-06-3.

FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci: nové, rozšířené vydání. Druhé, rozšířené vydání*. Praha: Triáda, 2016. Paprsek (Triáda). ISBN 978-80-7474-176-0.

CHADIMA, Jan. *Rudolf Slánský*. V Praze: Vyšehrad, 2022. ISBN 978-80-7601-623-1.

JENČA, Imrich. Persuazívne postupy v žurnalistických komunikátoch a ich frekvencia v masových médiách. In: *Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích: sborník textů z mezinárodní vědecké konference, Ostrava 13.–15.9.2005*, Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005. s. 106–113. ISBN 80-7368-101-3.

JÍLEK, Viktor et al. *Jazyk moderátorů Událostí, hlavního zpravodajského pořadu České televize*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5125-1.

JÍLKOVÁ, Hana. Persvazivní metody v reklamním textu. In: *Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích: sborník textů z mezinárodní vědecké konference*,

- Ostrava 13.–15.9.2005, Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005. s. 113–119. ISBN 80-7368-101-3.
- KAPLAN, Karel. *Mám, co jsem si zasloužil: zpráva o zavraždění Rudolfa Slánského a spol.* 2. vydání (1. vydání nakladatelství Kniha Zlin). Praha: Kniha Zlin, 2022. Hot history. ISBN 978-80-7662-284-5.
- KAPLAN, Karel a PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu. Poznávání komunistické minulosti.* Brno: Barrister & Principal, 2001. ISBN 80-85947-75-7.
- SCHMIEDTOVÁ, Věra. *Malý slovník reálií komunistické totality.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-192-7.
- SRPOVÁ, Hana. Manipulace a persvaze – janusovské dilema. In: *Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích: sborník textů z mezinárodní vědecké konference, Ostrava 13.–15.9.2005, Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě.* Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005. s. 200–209. ISBN 80-7368-101-3.
- SZYMANEK, Krzysztof. *Umění argumentace: terminologický slovník.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. ISBN 80-244-0699-3.
- ŠMEJKALOVÁ, Martina. Jeden jazyk – různá období (Srovnání jazykových prostředků persvaze a manipulace v médiích minulosti a současnosti). In: SCHNEIDEROVÁ, Soňa et al. *Analýza mediálního textu jako předpoklad pro mediální výchovu v českém jazyce: (na příkladu případových studií).* Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020. s. 21–53. ISBN 978-80-7603-239-2.
- TRÁVNÍČEK, František. *Mluvnice spisovné češtiny. Část 1, Hláskosloví, tvoření slov, tvarosloví.* Praha: Melantrich, 1948.
- ZÍTEK, Adama a Jaroslav PAŽOUT. *Lexikon nejvyšších představitelů československé justice a prokuratury v letech 1948-1989.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019. ISBN 978-80-88292-36-4.

6.3 Elektronické zdroje

BEČKA, Josef V. O přechodníku v současné beletrii. Naše řeč [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 1941, 25(5/6), s. 129–150 [cit. 21.5.2024]. Dostupné z: <http://naserec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3598>

ČERMÁK, František. Klišé. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a Jana PLESKALOVÁ (eds.). CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. Brno: 2017. [on-line] [cit. 18-5-2024] Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/KLI%C5%A0%C3%89Genitiv> záporový. Naše řeč [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 1937, 21(2/3), s. 78–79 [cit. 17.5.2024]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3154>

GREPL, Miroslav a ŠIMÍK, Radek. Epistémická modalita. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a Jana PLESKALOVÁ (eds.). CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. Brno: 2017 [cit. 18.5.2024]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/EPIST%C3%89MICK%C3%81%20MODALITA>

HALLER, Jiří. Koncovky -i, -ové, -é v nom. pl. Druhá část. Naše řeč [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 1943, 27(5), s. 97–107 [cit. 22.5.2024]. Dostupné z: <http://naserec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3761>

HALLER, Jiří. Koncovky -i, -ové, -é v nom. pl. Ostatek. Naše řeč [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 1943, 27(6), s. 121–129 [cit. 21.5.2024]. Dostupné z: <http://naserec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3770>

Internetová jazyková příručka [online] (2008–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 24. 5. 2024. <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=590>

JAKLOVÁ, Alena. Persvaze a její prostředky v současných žurnalistických textech. Naše řeč [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2002, 85(4), s. 169–177 [24.5.2024]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7689>

Petr Karlík (1), Hana Gruet Škrabalová (2) (2017): KOORDINACE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/KOORDINACE> (poslední přístup: 24. 5. 2024)

Petr Karlík (2017): ADORDINAČNÍ VZTAH. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/ADORDINAČNÍ_VZTAH (poslední přístup: 24. 5. 2024)

Jiří Kraus (2017): ŘEČNICKÝ STYL. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/ŘEČNICKÝ_STYL (poslední přístup: 13. 6. 2024)

KRČMOVÁ, Marie. Funkční styl. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a Jana PLESKALOVÁ (eds.). CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. Brno: 2017 [cit. 23.5.2024]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/FUNK%C4%8CN%C3%8D%20STYL>

Petr Mareš (2017): KOMPOZICE TEXTU. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/KOMPOZICE_TEXTU (poslední přístup: 10. 6. 2024)